B-VI

SERGIJE V. ŠTEJN

Moj put k Bogu

26618

SERGIJE V. ŠTEJN
PROFESOR

MOJ PUT K BOGU

VJERSKE USPOMENE

Forsan et haec olim meminisse juvabit.
Možda će dobro biti i toga sjetit se jednom.

Virgilije

ZAGREB 1940
IZDANJE NAKLADE „ISTINA"

Nadbiskupski Duhovni Stol u Zagrebu

Br. 1669

Imprimatur

Zagreb, 26 II. 1940

Dr. Fr. Salis
Gen. Vikar

TIPOGRAFIJA D. D., ZAGREB

MISLI NA PUTOVANJU

To je bilo prije osam godina, a iza moga obraćenja k Bogu.

Hladnim jesenjim, ali bistrim i sunčanim večerom putovao sam željeznicom kući iz Rige u Majorenhof, gdje sam tada živio.

Duvao je snažan vjetar. Teški i niski oblaci su brzo plovili po blijedom plavom nebu pa se razvlačili u hladnoj visini, sastavljajući bijele krpe fantastičnih oblika.

Ja sam sjedio kod prozora željezničkog kola i pratio kretanje oblaka. Nehotice sam se sjetio jednog slikovita izraza o onim prodorima između oblaka u bezdanu nebeskog plavetila: u mojoj domovini, u dalekoj Rusiji ovi se prodori nazivlju — »okna u vječnost«.

Započeo sam razmišljati o vječnosti i o vlastitom malom životu.

Pri tome sam pomislio da ovaj moj život, uza svu šarenost i raznovrsnost događaja, ima u sebi neko jedinstveno osnovno načelo, pa radi toga imam u neku razloga, da kažem zajedno s ruskim pjesnikom Apolonom N. Majkovim (1821—1897):

»Odnu imjel ja v žizni cjelj
»I k nej ja šol tropoj tjažoloj:
»Vsja žiznj moja byla doselj
»Nravoučiteljnoju školoj . . .« t. j.

»Ja sam imao u svom životu jedan cilj, te sam išao k njemu teškom stazom: čitav je moj život dosad bio moralnom poučnom školom . . .«

I sama od sebe ulazila je u moju svijest misao, da je jezgra mog života bilo traženje Boga, težnja za spoznanjem Njega.

Naravno, to nije bio stalan i neskretljiv pravac mog života! Veoma sam često silazio s puta, spoticao se, padao, ponovno se dizao i ponovno išao: To je bila nesvijesna težnja prema Suncu Istine, koje jedino može ogrijati naš tužni život.

Ali sam samo u starijim godinama razumio, da je ovo Sunce Istine — Bog pa me je strašila misao, da sam često, suviše često tražio smisao života ne u Božjoj Istini, nego u zemaljskim promjenljivim vrednotama.

Ima kod ruskog pjesnika Fjodora I. Tjutčeva (1803—1873) ova četiri stiha:

»Kogda na to njet Božjago soglasja,
»Kak ni stradaj ona ljubja,
»Duša, uvy, ne vystradajet sčastja,
»No možet vystradatj sebja . . .« t. j.

»Ako nema na to Božjeg pristanka kolikogod ljubeći patila duša, ona ne će ispatiti sebi sreće, ali može ispatiti sama sebe . . .«

Ove se riječi mogu primijeniti ne samo na zemaljsku, tjelesnu ljubav, nego i na ljubav potpuno duhovnu. Sjećajući se ovih Tjutčevljevih riječi, mislio sam i o svojoj prošlosti: evo, ja sam volio znanost, patio sam radi nje, mnogo joj žrtvovao, ali nije time ispatila moja duša sebi sreće, nije me zadovoljila, niti mi donijela mira ni odmora duši.

Ali svakako je ona, moja duša, ispatila sebi najvažniju i najdragocjeniju stvar u životu — približenje Bogu.

Ovim mi se jesenskim večerom, u željezničkom vagonu, na putu iz Rige u Majorenhof, došla na pamet još jedna misao, koja je odmah ovladala mojom dušom.

Iz kakva je ništavila podigao mene Gospodin Bog na život! Kako sam neizmjernu milost dobio! Ovu je milost nemoguće s većim usporediti, jer Svevišni je dozvao moje biće iz tame nepostojanja u divni svoj svijet.

Uslužno pamćenje ponovno mi došapćuje zanosne riječi obraćenja Bogu starinskog ruskog pjesnika i čovjeka duboke vjere, Fjodora N. Glinke (1788—1880):

»Ty menja Svojeju volej
»Iz ničtožestva vozzval!« t. j.

»Ti si Svojom voljom mene dozvao iz ništavila . . .«

Nehotice sam se zadržao pameću na neizmjernom dobročinstvu, koje mi je učinio Bog.

Ali treba, prema svojoj snazi, zahvaliti za ovo dobročinstvo, odgovoriti mu svojim čitavim životom.

Eto velikog njemačkog pjesnika — mislioca Wolfganga Goethe-a (1749—1832): on je mislio u drugom dijelu svog genijalnog »Fausta«, da je moguće opravdati zemaljski život samo sa stvaralaštvom.

Ali je li on imao pravo?

Zaista, gotovo u svakom stvaralačkom aktu ima elemenata egoizma, sebičnosti, uzvišenja svoga »ja«. Učenjak, pisac, umjetnik — svi oni stvaraju ne samo radi blagostanja i sreće čovječanstva, nego najčešće i najviše radi častohleplja i slave svoga imena.

Samo stvaralaštvo, koje je potpuno čisto i slobodno od prevlake ove sebičnosti, može opravdati i dostojno zahvaliti Bogu za naš dolazak u ovaj svijet iz tamnog ništavila.

Tako očistiti stvaralaštvo moguće je samo pod jednim uvjetom, i to ako ga potpuno posvetimo Gospodinu Bogu pa tim putem koristimo i bližnjemu, ljudima . . .

Ovim je hladnim, jesenskim večerom, koji se gasio nad baltičkom morskom obalom, nikla u mojoj duši jedna želja: opravdati, premda u

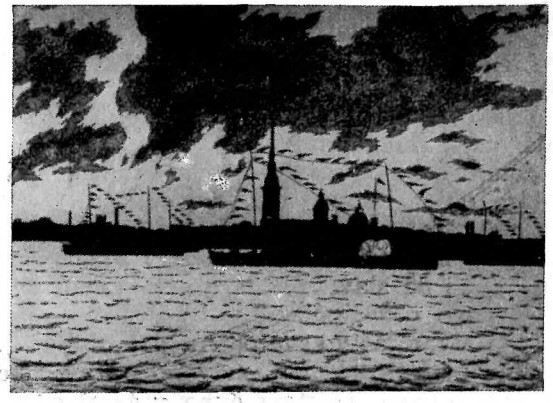

Petropavlovska tvrđava u Petrogradu.
(Slika Dobužinskog)

slaboj mjeri, svoj doziv u život stranicama uspomena, koje bi bile osvijetljene imenom Gospodina Boga te napisane radi neke koristi ljudima.

Tako se pojavila prva misao da napišem ove stranice, koje sam uzeo sada u svoje još neodlučne ruke. Centar će ovih stranica biti Gospodin Bog, »moje sve«. Nastojat ću svakako, da budem potpuno iskren i istinit . . . Ali kakvim će plodom uroditi ta nastojanja, o tome ne ću suditi ja sam, nego drugi, moji bližnji . . .

Neka mi pomogne u mom radu Svevišnji.

*

Namjerno sam dao svome djelu naslov »vjerske uspomene« — »Moj put k Bogu«, a ne »ispovijed«.

Naslov »ispovijed« zahtijeva mnogo. Jednu i po tisuću godina prije zahvalni je svijet dobio jedno neuporedivo djelo, koje je nadahnuo sam Gospodin Bog. To je »Ispovijed« svetog Augustina.

Mnoge je zanio njegov primjer, koji je besmrtan u svojoj besmrtnoj iskrenosti i vatrenoj ljubavi prema Bogu. Ali kako su slabi i nesavršeni koraci čak i genijalnih ljudi, koji su učinjeni tragovima velikog sveca!

Eno, Jean Jacques Rousseau-a (1712—1778): zar on nije zamijenio, možda i nehotice, u svojoj »Ispovijedi« iskrenost ciničnom otvorenošću?

Eno grofa Lava Tolstoja (1828—1910): zar se on u svojoj »Ispovijedi« nije sav predao osobitom duševnom mrcvarenju u kojem traži neku bolesnu nasladu?

Kako su daleko ta priznanja od kristalno čistih i mirno istinitih trzaja duše blaženog Augustina!

Često mi dolazi na pamet, zbog čega ovdje ovaka neočekivana razlika? I čini se da je to vrlo lako odgonetnuti.

Pred svetim Augustinom stalno se nalazi Gospodin Bog, a pred Rousseau-om i Lavom Tolstojem — ljudi. Blaženi Augustin otvara svoju dušu za Boga i na slavu Božju, ali Rousseau i Lav Tolstoj to čine radi ljudi i samo radi ljudi.

Eto zbog čega stvaralaštvo svetog Augustina, koje je sve prožeto nebeskim svijetom, nalazi sebi božanstveno opravdanje dok se priznanja Rousseau-a i Lava Tolstoja gube u tami egoističnog samoljublja, pa čak i samoužívanja.

Sam ja, slabi čovjek, znajući slabost svojih sila, ne ću da nazovem svoja priznanja »ispovijeđu«. Neka oni zadrže naziv »religioznih uspomena«, koje su namijenjene slavi Božjoj, pa će možda donijeti neku korist braći — ljudima.

ZOV PREDAKA

Težnje prema Bogu, poznavanje Boga i posmatranje Boga — sve je to stvar ličnih doživljaja duše koja vjeruje. Stoga ne mogu da pripišem pretjerani utjecaj nasljeđu u procesu bogotraženja.

Ali, možda, nasljednost vjerske predaje stvara neku sklonost prema duhovnom razmišljanju i čak prema pobožnom životu.

Čini se da u ovom smislu treba oprezno govoriti o ulozi predaka pri stvaranju neke religiozne ličnosti.

Zaustavit ću se na ličnom mojem slučaju.

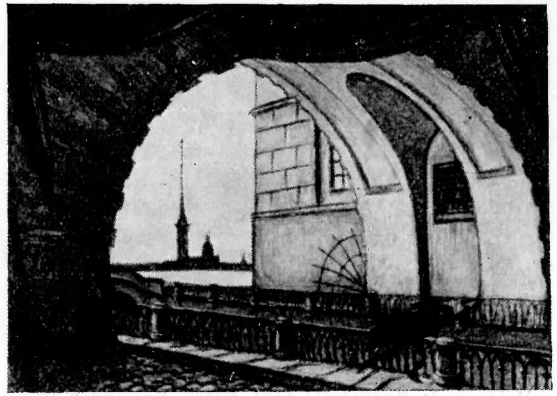

Petrograd: Pogled na rijeku Nevu.
(»Pikova dama«. Slika Dobužinskog)

Početak je povijesti moga roda XII. stoljeća; i u njemu je bila stalno živa — vjerska predaja.

Moj rod potječe iz Nasauskog vojvodstva, u Njemačkoj. Ovomn je rodu pripadao također glasoviti trudbenik preporođene Njemačke i nepomirljivi neprijatelj cara Napoleona I-og barun Heinrich Friedrich Karl von Stein (Štejn) (1756—1831).

No ova je grana roda, kojoj pripadam ja sam, boravila u Njemačkoj samo do polovine XVI-og stoljeća. Kao što se čini, tada za-

početa reformacija je prinudila moga predca Nikolu von Štejna, da iseli u katoličku Poljsku, te ostane odan katoličkoj vjeri.

Ovdje su moji predci živjeli do svršetka XVIII-og stoljeća. Oni su služili poljskoj državi te dobili poljski plemički grb. Poljskoj su oni dali niz uglednih ličnosti, između kojih su bili, također, predstavnici katoličkog svečenstva.

Moj je šukundjed Ivan (Jan) von Štejn imao velikih posjeda u Kremeneckoj oblasti u Voliniji. Stupio je u brak s knjeginjicom Korsini, koja je pripadala onome rodu, što je dao sv. katoličkoj crkvi velikog ispovjednika vjere — sv. Andriju Korsini-a.

Sin je Ivana v. Štejna — Stanislav izabrao duhovni stalež te početkom XIX. stoljeća postao biskup-sufragan u Vilni. Dobro se sjećam kako je moj pokojni otac brižljivo čuvao njegov pečat, na kom je bio izrezan naš grb pod biskupskim šeširom.

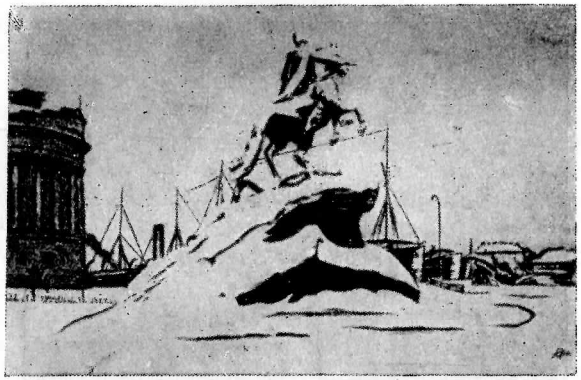

Petrograd: Spomenik cara Petra Velikog zimi.
(Slika Dobužinskog)

Ali ne samo rod mog oca, nego i rod moje majke, rođene Zalenske, bio je po vjeroispovijesti katoličkim. U broju je njezinih predaka bio poznati religiozni i politički trudbenik XVIII. stoljeća isusovac Zalenski. On je bio saradnik ukrajinskog hetmana, načelnika maloruske kozačke vojske — Mazepe — i njegovim pomoćnikom u borbi protiv ruskog cara Petra Velikog. Naša porodična predanja pričaju, da je Zalenski težio za uvodom u Rusiju svete katoličke vjere i zbog toga se borio s Petrom Velikim, koji je bio veoma sklon protestantizmu.

Napredak državne moći pravoslavne Rusije nije mogao da ne utječe na predstavnike mog roda, koji su većinom pripadali onom ruskom staležu, što je služio državi. I djed mog oca, i djed moje majke — oba su prešli s katolicizma na pravoslavlje.

Moj je pradjed Franz Iv. v. Štejn to učinio s dva razloga: s jedne strane, to su bili računi službeničke karijere, a s druge strane njegova ljubavna strast.

U svojoj je mladosti bio poljski ulanski oficir pa je upropastio velik dio imovine. Njegov je prelaz u rusku civilnu službu, koji je bio vezan s prelazom na pravoslavlje, mogao lako popraviti njegovo imućno stanje. On je učinio taj korak i zaista dobio važnu i odgovornu dužnost upravnika Saratovske Kazene Palate, t. j. načelnika svih državnih financijskih ustanova prostrane Saratovske oblasti.

S ovim događajem u životu mojega pradjeda podudarao se po vremenu njegov srdačni roman s ljepoticom i bogatašicom, gospođicom Logvinovom, koja je bila veleposjednica u Saratovskoj oblasti. Ona je bila pravoslavka i također je postavila kao uvjet stupanja svoga u brak s mojim pradjedom njegov prelaz na pravoslavnu vjeru.

Ovaj njegov korak — izdaja katolicizma, kojemu je bio vjeren kroz mnogo koljena niz njegovih predaka, bio je dugo godina kasnije žestoko osuđivan od prijatelja moga pokojnog oca — glasovitog ruskog filozofa-konvertite Vladimira S. Solovjeva (1853—1900).

Kad sam, pokoravajući se glasu svog religioznog uvjerenja i glasu svoje savjesti, odlučio da primim katoličku vjeru — mislio sam također, da donekle među ostalim popravim krivi korak pradjeda, koji je on učinio više od stotinu godina prije, te istovremeno uspostavim katoličku tradiciju svoga roda.

DJETINJSKI DOŽIVLJAJI

Kad mislim o vjerskom životu mojih roditelja, tuga mi stisne srce.

Moj otac i moja mati su bili ljudi, koji su stvorili svoj pogled na svijet u duhu 1870-tih godina. To je bilo vrijeme materijalističkih i pozitivističkih nauka u Rusiji, pa su i moji roditelji prošli kroz tu rušilačku školu. Tragovi su se njezina utjecaja zadržali kod njih kroz čitav život.

Misleći na svoje djetinjstvo, sjetim se kako su mi koji put otac i majka govorili o Bogu, ali oni su to činili bez čvrste vjere i potpunog uvjerenja; samo naime zato da ispune svoju odgojiteljsku dužnost.

Otac mi je bio ne samo prvi ruski životopisac glasovitih evropskih mislilaca-pesimista, i to njemačkog Artura Schopenhauera (1788-1860) i talijanskog Đakoma Leopardi-ja (1798-1837), nego i njihov vjerni sljedbenik. Kasnije je bio zanesen filozofskom naukom Hartmann-a, koji se nalazio pod snažnim utjecajem budizma, kao i naukom Frederika Nietzsche-a (1844-1900) o nadčovjeku. Sve ga je to daleko odvelo i od kršćanske vjere i od kršćanskog nazora na svijet.

Moja je majka u mladosti marljivo proučavala prirodoslovne nauke i ostala je po svojim pogledima materijalistkinja kroz čitav svoj život. Ne mogu nigda zaboraviti jednog događaja. Uoči moga vjenčanja sjedio sam u njezinoj sobi. Najedamput će mi ona: »Govoreći pravo, trebalo bi, da po običaju mi tebe blagoslovimo. Ali to je samo prazna formalnost, bez koje, naravno, možemo se lako proći« . . .

Sjećam se, kako su me zabolile ove njezine riječi.

Ali evo, što je vrlo značajno za zadnje dane života mojih roditelja.

Malo prije smrti moga oca, ja sam ga sreo slučajno na jednoj od tihih i zabačenih ulica, Petrograda. Bilo je veče. Po crkvama već je bila prestala večernja služba Božija. Na veliko moje iznenađenje naišao sam na moga oca, kako izlazi iz jednoga od malih petrogradskih hramova. Zapazivši moje očito iznenađenje, reče mi u nekoj zabuni, kao da se zastidio, i gledajući na stranu: »Ali, znaš, treba koji put u crkvi čelo prekrstiti« . . .

Živo se sjećam i drugog događaja . . .

To je bilo za svijetle svibanjske noći, godine 1907. na našem posjedu pod Petrogradom. Tvrdo smo spavali. Oko svanuća došao je otac u našu sobu da nas probudi. Reče nam, da je veoma rđavo i teško našoj majci, koja je odavno patila od bolesti srca. Kad smo dotrčali u donji sprat naše kuće, gdje se nalazila njezina spavaća soba, sve je već bilo svršeno. Pred nama je bio njezin hladni leš. No kad sam ja kroz gorke suze promatrao mrtvo tijelo, opazio sam, da su prsti desne ruke u moje majke bili složeni tako, kao da bi htjela napraviti znamen križa.

Često se s nekom utjehom spomenem ovih dvaju događaja iz

Izlaz ruskog cara u Moskvi.
(XVIII stoljeće)

života svojih roditelja. Spomenem se i u isto vrijeme zahvalim Gospodinu Bogu za Njegovu veliku milost. — U zadnje dane života Svevišnji je doveo moga oca, odricatelja i pesimistu, u svoj hram. U zadnjim časovima života mojoj je majci, okorjeloj materijalistkinji, Bog nadahnuo misao o Sebi i želju da napravi znamen križa.

U ovim ozbiljnim i zadnjim obraćanjima k Svevišnjemu, možda su oni upoznali svoje kobne zablude i grijehe nevjerstva, što ih je pratilo čitav život.

Misleći o tome, i nehotice zavapim Gospodinu Bogu, da im oprosti grijehe i da ih primi u Svoj dom.

*

Veoma dobro pamtim one trenutke, kad mi je prvi put, još malom djetetu, pamet obuzela misao o Bogu.

Ali ova misao nije bila u vezi sa nesigurnim i neuvjerljivim riječima mojih roditelja o Gospodinu Bogu.

Mi smo tada stanovali u Petrogradu, na obali rijeke Neve, u starinskoj kući Akademije Znanosti, gdje je moj otac zauzimao mjesto tajnika konferencije.

Bila je vedra travanjska večer. Ja sam sjedio, pamtim to kao sada, na velikom kuferu, koji je stajao kod prozora našeg prostranog pretsoblja, i gledao kako sunce baca zadnje zrake na već potamnjelu Nevu.

Iznenada je i potpuno neočekivano čitavu moju djetinsku dušu obuzeo jak nemir. Ovog trenutka će se sakriti sunce; i dođe tama, koje sam se u djetinstvu toliko bojao. I bez obzira, što sam se nalazio u stanu, koji je bio pun svijeta, postade mi strašno tjeskobno u nekakvoj osamljenosti pred noći koja je nadolazila.

Tad sam okrenuo svoj pogled prema nebu. Tamo prema riječima mojih domaćih i susjednih ljudi boravi veliki Bog. U duši je mojoj tad odmah sve postalo svijetlo i u nju je tekao potok hrabrosti i vedrog, jasnog mira.

Neki je glas razgovjetno kazao tada mome srcu: »Nemaš se čega strašiti, kad je uz tebe veliki i dobri, preblagi Gospodin Bog« ... Praznina, koja je malo prije bila u mojoj duši, sada je bila ispunjena: meni se činilo, da je nekakva svjetlost ogrijala moje djetinjsko srce.

I dođe mi želja da se pomolim. Znao sam na pamet vrlo malo molitava, ali sa snagom žive djetinjske vjere započeo sam ih ponavljati, gledajući u visoko proljetno nebo.

A zatim, kad su sve poznate mi molitve bile već izgovorene, ja sam započeo obraćati prema Bogu svoju potpunu prostodušnu i ohrabrenu molitvu i čini mi se, da sam tada prvi put u životu zahvalio Bogu na onu pobožnu samosvijest, koja je taj čas prožimala čitavo moje biće.

Dobro ne pamtim koliko je vremena trajalo ovo molitveno stanje. Samo znam, da je duševno uzbuđenje bilo veoma snažno i da se nije iza toga ponovilo dugo vremena. Umoran iznenada sam zaspao. Roditelji me nađoše gdje tvrdo spavam na kuferu, te me poniješe u krevet.

Mislim, da mi je tada bilo 5—6 godina. Jasno pamtim, da sam kasnije često ,dok sam bio pri molitvi, kušao oživjeti i ponoviti molitvene doživljaje one travanjske večeri. Što mi je to bolje išlo za rukom, to je vatrenija i lakša bila moja molitva.

Za sabranost u molitvi falio mi je poučni, živi primjer. Nijesam ga mogao naći kod bliže svoje rodbine pa mi ga je preblagi Gospodin Bog ubrzo poslao — u osobi jednog izvrsnog i pravednog čovjeka, koji je bio dobar poznanik moje porodice.

*

U dvorcu u Carskom Selu. Izlaz carice Katarine II.
(Slika Benua)

Moj je djed, artilerijski general, poginuo kao žrtva nesretnog slučaja: izubijali su ga na smrt konji ... Poslije njega je ostao, osim druge djece, maloljetan sin Đorđe, kojega je moj otac uzeo kod sebe na odgajanje.

Trebalo je ozbiljno promisliti o njegovoj izobrazbi. Na preporuku rektora Moskovskog sveučilišta, bio je primljen u kuću moga oca, kao domaći učitelj moga strica, mladi filolog Vasilije Osipović Maksimov, stručnjak za ruski jezik i književnost.

Stalno veseo, ljubazan i veliki dobričina, on je ubrzo postao opće obljubljen u kući mojih roditelja. Ali se dogodi da se on naglo razboli od veoma teškog trbušnog tifusa.

Kad su ustanovljene ozbiljne komplikacije, trebalo je da moji roditelji prevedu Maksimova u bolnicu. Ondje mu je, bez obzira na brižljivo liječenje i njegovanje, svaki dan bilo sve gore.

Jednom, u veče, kad je moj otac došao u bolnicu da obađe Maksimova, primarius je dozvao oca u svoj kabinet pa mu rekao, da je pohoditi bolesnika uzaludan posao: već nikoga ne može da prepozna; započela je agonija, pa Maksimov ne će moći živjeti do jutra.

Moj otac, koji je veoma volio nastavnika svog mlađeg brata, povratio se kući u velikoj tuzi. Proveo je noć veoma rđavo — u očekivanju neminovnog i kobnog svršetka, pa je u jutro ponovno otišao u bolnicu da čuje vijest o smrti jadnog Maksimova.

Bilo je neizrecivo radosno njegovo iznenađenje, kad je doznao od liječnika, koji mu je izišao u susret, da je Maksimov živ.

»Dogodilo se potpuno neshvatljivo i neobično čudo«, rekao je, sav uzbuđen primarius. »Naš se pacijent, u tačnom smislu riječi, vratio s puta u drugi svijet... Sada se nalazi na putu sigurnu ozdravljenju.«

Kad je Maksimov doznao za pohod moga oca, on, bez obzira na veliku svoju slaboću, stao je moliti liječnika da pusti oca u bolesničku sobu.

Veoma uzbuđen, ušao je moj otac k bolesniku. Pogledavši ga, začudi se nekoj neobičnoj mirnoći i radosti koja se odrazivala na licu bolesnikovu.

Glasom isprekidanim od velike slaboće, započeo je Maksimov svoje pričanje.

U početku prošle noći bio je konačno izgubio svijest. Iz početka mu se činilo, da leti u nekakav crni ponor pa da je zatim u samrtničkoj tuzi počeo lutati po neprovidnoj tami.

Iznenada, u daljini on je opazio neku svijetlu točku, što se postepeno približuje k njemu. Nekakav mu je glas rekao: »Eno Krist!«.

Kroz nekoliko je trenutaka Maksimov vidio Krista. Krist mu je pružio svoje ruke. On je bio takav, kakvim ga slikaju, kad izgovara beskrajno utješne riječi: »Dođite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti. Uzmite jaram moj na sebe i naučite se od mene, jer sam krotak i ponizan srcem, i naći ćete pokoj dušama svojim. Jer je jaram moj sladak i breme je moje lako«. (Mat. 11. 28-30).

Krist, ne odnoseći svog stalnog pogleda s Maksimova, reče mu:

»Ti ćeš se povratiti u život i živjet ćeš dugo. Ali od sad moraš posvetiti svoj život Meni«.

Zatim se lik Krista počeo gasiti, rasplinjati se i napokon je iščeznuo. A Maksimov je došao k svijesti sav u znoju, a osjećao se zdravim.

Od tog je časa nastala potpuna promjena kod Maksimova. On je proživio kod nas još četiri godine. Svi smo ga smatrali velikim pravednikom, gotovo svecem.

Gostinska soba u jednoj starinskoj ruskoj kući.

(»Mjesec na selu«. Slika Dobužinskog)

Nikad se nije uzrujavao, nitko nije čuo od njega ni grube ni oštre riječi. Ponizan, krotak i blag sa svima, on se sve svoje slobodno vrijeme bavio molitvom.

Kad je moj stric Đorđe, koji je bio sjajno pripremljen od Maksimova, stupio u Vojnu Akademiju, Maksimov nas je ostavio. Primio je skromnu službu inspektora (t. j. pomoćnika direktora) u gimnaziji u Novgorodu.

U ferijalno vrijeme on bi došao kod nas i dugo gostovao u našoj kući. Moje su djetinjske uspomene tijesno vezane s njegovim svijetlim likom.

Moj ga je otac, koji je imao tada velikih veza u višem službeničkom svijetu, uzalud nagovarao da ostavi svoje skromno mjesto; i obećavao da će se sam pobrinuti za bolju njegovu karijeru.

»Zašto to?« govorio je mirno Maksimov, ne popuštajući uvjeravanju moga oca. »Božji je posao moguće vršiti na svakom mjestu. Možda je u skromnijem položaju vršiti ga lakše, nego u položaju visokom. Meni je povjeren odgoj mladeži i ja je odgajam u duhu Krista, koji živi u mom srcu«.

Popularnost je Maksimova između njegovih đaka bila velika. Mnogo godina kasnije imao sam priliku sresti kojeg od njegovih bivših učenika: oni su govorili o svojem učitelju sa suzama na očima.

Kad je Maksimov gostovao kod nas, obično mu je bila određena soba pored sobe za djecu. Provodio je potpuno umjeren i pravilan način života. Redovito već u 8 sati u večer odlazio je u svoju sobu.

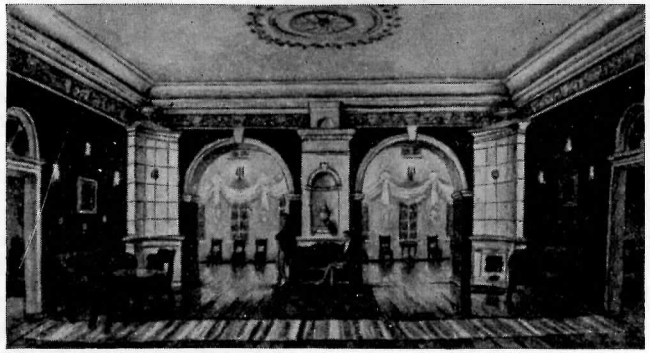

Salon u starinskom ruskom domu.

(»Mjesec na selu«. Slika Dobužinskog)

Ja ležim u svojem djetinskom krevetu i pažljivo pratim, šta se zbiva u susjednoj sobi, jer Maksimov nema običaja zatvarati vrata.

On se približi k stolu, stavi na njega sliku Krista Spasitelja, koja ga prati posvuda, zatim upali svijetlo kandila pa započne svoju molitvu.

Sa strane, iz svog kreveta, promatram njegovo lice. Ono je strogo, možda malo tužno, ali oduhovljeno i osvijetljeno nekakvim unutrašnjim sjajem. Često klekne duboko, do zemlje se klanja i meni se čini, da sve unaokolo od njega sja nekakvom svetošću.

Moli dugo — jedan sat, katkad i dva... Pratim svaki njegov kret, osluškujem šapat njegove molitve, a zatim nehotice započnem moliti zajedno s njim. Tiho i kradomice, sađem s kreveta, stanem u tamni kutić svoje djetinjske sobe, pa klečim, kao i on, na hladnom podu.

Ovi su molitveni satovi bili najbolja nauka pobožnosti. Oni su bili bolji, nego svakovrstne pouke i upute, jer je njihova pouka išla od srca k srcu, od velikog srca jednog pravednika — malomu srcu jednog djeteta, što je još bilo čisto od zemaljskog zla i poroka.

O, kako zahvaljujem Bogu, što mi je poslao na djetinskom mojem putu onog čistog i svetog čovjeka! Njegov primjer i njegove molitve dale su mi upravo ono, što je falilo ranim mojim godinama.

Surov nas je život kasnije rastavio i ja nisam više imao Maksimova pred mojim očima. Ali je njegov svijetli lik zauvijek ostao jedna od najboljih uspomena moga djetinjstva.

U hladnom i tamnom našem životu milosrdni Gospodin pokatkad zapali velike svjetionike, koji ne samo osvjetljuju nego i ugrijavaju naše srce. Ti su svjetionici pravedni ljudi: njihov primjer nam pripomogne da se podignemo gore, k Bogu. I ja sam srećan što je takav svjetionik Gospodin Bog preda mnom zapalio u danima moga dalekog djetinjstva, u liku nezaboravnoga Vasilija Osipovića Maksimova.

DJEČAŠTVO

U jeseni 1891 godine roditelji me upisaše na Petrogradsku gimnaziju Karla I. Maja, koja je bila u to vrijeme jedan od najboljih odgojnih zavoda ruske prijestolnice.

To je bila, u potpunom smislu ove riječi, jedna porodična škola, jer smo se mi đaci tu osjećali kao u svojoj roditeljskoj kući.

Ja sam ubrzo tako snažno zavolio ovu školu, da sam većinom slobodno vrijeme, poslije lekcija provodio među njenim zidovima: ili u zabavama s pitomcima, ili učeći s njima naše zadatke.

U našoj je školi vladala najširа vjerska snošljivost. Tako, u jutro, prije lekcija, dolazile su na red molitve — pravoslavna, katolička i protestantska, jer su gimnazijalci pripadali ovim trima vjeroispovjestima.

Uopće, na vjerski se život u našoj školi brižno pazilo, pa su đaci, bez ičijeg nagovora, rado pohađali najbližu crkvu do gimnazije i to kućnu kapelu Carske Akademije Umjetnosti.

Osobito je zanimljiv bio u školi religiozni život u toku velikog posta (korizme), a također u velikoj t. zv. »strasnoj« sedmici.

Obuzet općim religijoznim oduševljenjem ja sam zamolio svoje roditelje za dopust, da se spremim za sv. pričest, zajedno sa đacima internata gimnazije Maja, na što su i otac i majka pristali.

Zajedno s nama bio je obično u pripremanju za sv. pričest naš direktor, nezaboravni Vasilije A. Krakau, mladi talentovani slavista-povjestničar.

I danas se dobro sjećam tih dana velike sedmice.

Sve je u crkvi Akademije Umjetnosti poticalo na molitvu: duboka tišina, divne Božje slike, i sami svećenici. Bila su dvojica: o. Denisov i o. Postnikov. Obojica su bili dobričine, već sijedi starci: oni su se dobro sjećali zgoda iz vremena Puškinovih posjeta Akademiji Umjetnosti.

Tri su se momenta iz služba Božjih duboko urezali u moje djetinsko pamćenje, naime sv. ispovijed, sv. pričest i jutrenja na uskršnju noć.

Kao sada, sjećam se onog mističnog straha, koji je obuzeo moju dušu pred prvom sv. ispovijedju. Potpuno zbiljski ja sam osjećao prisutnost Božju i duboko se kajao za djetinske svoje grijehe.

Sjećam se i još jedne zgodice. Kod Rusa ima običaj prije sv. ispovijedi pohađati svoju rodbinu i poznanike, moleći ih za oproštenje za slučajne uvrede. Na ovu je molbu obično slijedio odgovor: »Bog će ti oprostiti, kao što ti i ja praštam« ... Ja sam se lahko pomirio s mišlju o potrebi moliti oproštenja u oca, majke i moje guvernante. Ali nikako nisam htio pristati, da zamolim oproštenje u moje malene sestre, gotovo moje vršnjakinje, jer se meni činilo, da nemam nikakva grijeha prema njoj. Mene je koštalo velike borbe sa sobom, da svladam svoju djetinju oholost i napokon zamolim i u nje oproštenje.

Moskovski plemićki salon u 1840 godinama.

Učesnici besjede: 1. Veliki ruski glumac **M. S. Ščepkin.** 2. Znameniti ruski romanopisac **I. S. Turgenjev.** 3. Pjesnik **N. V. Stankević.** 4. Ruski kritičar **V. O. Bjelinski.** 5. Misliоc **P. I. Čaadajev,** propovjednik katolicizma u Rusiji. 6. **M. A. Bakunin,** kasnije utemeljitelj anarhizma. 7. Profesor istoričar **T. N. Granovski.** 8. Pjesnik i bogoslov **A. S. Homjakov.** 9. Filozof **I. V. Kirejevski.** 10. Pjesnikinja grofica **I. P. Rostopčina.** 11. **A. I. Herzen,** kasnije ruski pisac-emigrant. 12. Religiozni djelatelj **A. I. Turgenjev.**

Bilo je divno osjećanje duhovne olakšice, s kojim sam otišao prvi put od analoja (mjesto ispovijedanja) svećenika u crkvi poslije ispovijedi. Prije ispovijedi ja sam sve čekao, kad će se dogoditi nešto strašno i grozno, ali poslije bio sam umiren i spokojan zbog prijaznosti i blagosti ispovjednika prema djetinjskim mojim grijesima.

Ovo je osjećanje spokojnosti bilo spojeno s osjećajem uzvišene svetosti sv. pričesti. U ove sam djetinjske godine slabo razumio

smisao ovog velikog otajstva, ali svejedno njegova mistička dubina snažno je dirala djetinsku moju dušu.

I dugo sam se poslije prve sv. ispovijedi i sv. pričesti brinuo, da budem dobar i ne griješim. I još: do suza bivao sam rastužen zbog malih svojih padova, kad bi se jako razljutio, ili čak istine ne priznao.

Završni je akord mojih religioznih doživljaja u toku velike strasne sedmice bila jutrenja na uskršnju noć.

Kroz čitavu veliku sedmicu bio je održavan strogi post, što sam ga činio sa đacima internata, kud sam se preseljivao iz kuće za vri-

Jutro ruskog veleposjednika.

(XVII stoljeće)

jeme pripreme za primanje sv. otajstva. Pri tome je bilo strogo zabranjeno svako svjetovno čitanje: dopušteno je bilo samo sv. Evanđelje.

Brzo prolazi velika sedmica u dugim stajanjima u crkvi pa dolazi njezin najsvečaniji momenat — uspomena Kristova Uskrsnuća.

Uređeni i svečano odjeveni u najbolje odjelo, polazimo mi polagano, kasno u večer, u crkvu Akademije Umjetnosti, i to ulicama Petrograda, koje su tako šumne u ovu svetu noć, kao po danu.

Evo nas već u našoj crkvi, koja je gotovo tamna. Tajanstveno su mračni njezini kutovi; sve je prožeto pobožnošću, kao i riječi

svetih molitava, što se tiho izgovaraju. Sve je puno svečanog očekivanja i pobožnog uzbuđenja.

Po dugim i visokim hodnicima Akademije Umjetnosti, koji su potpuno zastrti slikama, ide »krestnyj hod« — pobožna procesija. U svijetlu stotina svijeća sija zlatno svećeničko ruho i boja starinskih slika, potamnjelih od vremena. Kako je radosno očekivanje svetog trenutka Kristova Uskrsnuća!

Napokon on dolazi... Svečano i snažno je pjevanje mnogoglasnog kora: »Hristos voskrese iz mertvyh, smertiju smertj poprav i sušćim vo grobjeh život darovav...« I po crkvi razliježu se zvuci bratskih poljubaca u ime uskrsnuloga Gospodina Isusa Krista...

Završena je duga jutrenja služba Božja. Mi idemo kući, ali ne osjećamo niti umornosti, niti sna, jer sve u našim dušama pjeva divnu pjesmu nadzemaljske radosti:

»Hristos voskrese!«

*

Počevši od četvrtog razreda gimnazije dobio sam jednog intimnog prijatelja, koji mi je ostao vjeran do konca svog kratkog života.

To je bio Rafajil Dmitrijević Semenov Tijan Šanski, koji je pripadao višim slojevima ruske službeničke aristokracije.

Njegov djed je bio prvi naučni istraživalac Tijan Šanja u Aziji, zatim jedan od najuglednijih učesnika u velikoj reformi — oslobođenju ruskih kmetova, pa napokon senator i član Vrhovnog Državnog Savjeta.

Otac je njegov zauzimao važan položaj u Ministarstvu poljoprivrede i državnih dobara, a kasnije u Ministarstvu unutrašnjih poslova.

Bez obzira na visoki društveni položaj ove porodice, u njezinoj sredini vladala je jednostavnost i velika srdačnost.

Gotovo svaku nedjelju boravili smo naizmjence jedan kod drugoga i ubrzo je njegova porodica postala za mene potpuno kao moja rođena.

Rafajil je Semenov Tijan Šanski bio plemenit mladić izvanrednog kristalnog poštenja i duboke pobožnosti. Ja sam ga zvao: »moja savjest«... To je bio jedan idealista u najuzvišenijem smislu ove riječi. Zajedno s njim mi smo čitali ruske i strane klasične pisce, zajedno smo započeli našu književnu djelatnost pa, takmeći se bez zavisti, u jedno vrijeme započeli sastavljati naše pjesme.

Veoma smo često raspravljali o svakojakim problemima, a osobito o njegovoj omiljenoj temi: o opstojanju Gospodina Boga.

On me je često pohađao u Carskom Selu, blizu Petrograda, gdje smo mi tada živjeli: u proljeće smo se vozili na biciklima, za dugih jesenskih večeri čitali smo u prijatnom, udobnom kutku moje sobe, u zimsko doba smučarili po nedoglednim snježnim ravninama, a ljeti šetali smo po lijepim Carskoselskim parkovima, gdje je nekad tako rado šetao veliki Puškin.

Ali od svih boravaka i šetnja ,zajedno s milim mojim Rafajilom, duboko mi se urezao u pamet jedan događaj, koji nas je spojio osobito čvrsto i tijesno.

Ako se ne varam, to je bilo početkom ljeta 1896. godine, već poslije svrretka naših zimskih studija u ginmaziji.

Starinska djevojačka soba 1840 godina.
(»Plemičko gnijezdo«. Slika Dobužinskog)

Rafajil je došao kod mene na nekoliko dana i mi smo se dogovorili provesti jednu čitavu noć bez sna u Carskoselskom parku.

Bila je zaista lijepa ta »bijela« bistra lipanjska noć i puna pjesničkog čara. Upravo je omamljivao sladki miris sjevernog jorgovana, a u grmima su bez prekida pjevali slavulji.

Mi smo bez umora šetali po stazama usnulog Carskoselskog parka. Začarani ovom divnom tišinom mi smo također tiho razgovarali i to, po izrazu Puškina, »o tajnama vječnosti i groba . . . «

A kad se istok zacrvenio prvim zrakama radosna sunca, mi smo silazili na obalu slikovitog i zamišljenog u ovaj rani sat Carskoselskog jezera, pa sjeli kod njegovih tihih voda . . .

Obojica smo se u isto vrijeme zadubili u jednu duboku misao. To je bila misao o Bogu. Iznenada, ali potpuno stvarno, mi smo osjetili ovdje, na obalama Carskoselskog jezera, blizinu Gospodina Boga, Njegovu dobrotu, koju je nemoguće opisati siromašnim i besmislenim riječima ljudskim.

»Rafajile, Bog je blizu nas«, rekoh ja njemu, hvatajući njegovu ruku. »Da, Gospodin Bog . . . «, zamišljeno je odgovorio on meni, s očima punim suza.

I tako dugo, dugo smo sjedili nepomično, bojeći se prekinuti svetost ovoga trenutka, koji smo mi odmah proćutili. Sumrak se postepeno tanjio, ali kad je samo sunce pobjedničkim sjajem obasjalo i jezero i čitav Carskoselski park, mi smo se podigli i polagano pošli kući.

Legli smo da se odmorimo u mojoj sobi, ali dugo sam vrijeme slušao, kako moj Rafajil ne spava, nego nešto piše olovkom, ležeći na jednoj strani.

Poslije ove besane noći podigli smo se kasno, ali Rafajil pretekao je mene. Kad sam izašao u blagovalište, da poipjem čaj, on je već bio tamo. U snebivanju, on mi je pružio komadić hartije, na kojem je bila napisana pjesma, posvećena meni.

No nažalost ovaj papir nije sačuvan kod mene. Pamtim samo četiri retka ove mladenački čiste i iskrene pjesme. Kako bi mi bilo milo, da ga sad imam kod sebe!

»Ty pomniš to utro u vod Carskoselskih ozjor,
»Soglasije naših serdec i molenje svjatoje,
»Kogda Bog nad nami pokrov blagodati prostjor:
»To bylo i sčastje, i vmjestje blaženstvo zemnoje . . . «

(»Ti se sjećaš jutra kod voda Carskoselskih jezera, onog sklada naših srdaca i svete molitve, kad je Gospodin Bog raširio nad nama krila Svoje dobrote: to je bila sreća, i ujedno zemaljsko blaženstvo.«)

Neumoljivo je vrijeme, kao razorna rijeka, koja sve uništava i sve ruši, odnijela za sobom u vječnost sve, što je bilo drago i milo . . . Nestalo je listića s mladenačkom pjesmom Rafajila. Preminuo je i sam Rafajil, koji je pao kao žrtva velike epidemije u prvim godinama ruske revolucije. Djelomično je izumrla, a djelomična rastjerana po svijetu, — u Rusiji i inostranstvu, — njegova brojna porodica. Samo moje pamćenje, koje već slabi, sačuvalo je mili lik prijatelja moje mladosti i njegove riječi, i razgovor o Gospodinu Bogu, i ljetnu noć u Božjoj prisutnosti u starinskom Carskoselskom parku.

Kad smo prešli u predzadnji, sedmi razred gimnazije, čekala nas je jedna novost: to su bile večernje repeticije iz vjeronauka.

Mi smo imali jednog visoko naobraženog katehetu. To je bio nadstojnik najveće pravoslavne crkve u Petrogradu, i to Isaakijevskog sabora. Bio je on malko razdražljiv i nervozan, ali dobar. Ovaj je prota, o Dimitrije K. Padalka, za vrijeme naših lekcija, predavao bogoslovne nauke. U naš su kurs ulazili: apologetika, dogmatika i moralka. Ovaj smo kurs djelomično morali položiti na večernjim ispitima ocu Dimitriju K. Padalci.

Damski kabinet u starinskoj ruskoj kući 1830 godina.
(»Mjesec na selu«. Slika Dobužinskog)

Živo pamtim zgode iz ovih repeticija vjeronauka. Po redu smo ulazili u prostranu sobu našeg razreda, koja je bila slabo rasvijetljena. Pred klupama je stajao mršavi o. Padalka, koji je bio visok i mladenački stasit. On bi nam ponudio da sjednemo na klupu i tada bi započeo repeticiju, koja je bila više slična razgovoru nego ispitu.

Redovito su mene i osobito interesirala vjerska pitanja, a to nije izmaklo pronicavom oku našeg katehete.

Njemu se sviđalo, kako sam odgovarao na njegove upite — polagano i jasno.

U toku ovih večernjih repeticija mi smo se sprijateljili, pa sam mu ja rado opraštao nervoznost u ponašanju.

Čim je mogao, on je zadovoljavao mojem zanimanju za bogoslovska pitanja, koja su bila izražena u zapitkivanjima. On je očigledno cijenio moj interes za njegov predmet.

Dvije je godine trajala ova naša obuka pa sada, bacajući pogled u tu daleku prošlost, moram priznati, da mi je škola dala dosta sposobnosti za dublje mišljenje i jasnih pogleda na mnoga vjerska pitanja.

Mnogo je puta istaknuo prota o. Padalka svoju sklonost prema meni i u prisustvu drugih lica. Kad je na naše ispite zrelosti došao metropolita Petrogradski i Ladožski, naš je kateheta preporučio njemu mene, kao svoga najboljeg đaka.

Potpuno je razumljivo, da sam se ja pobrinuo da uzdržim svoj dobar glas i konačni je ispit iz vjeronauka bio odličan.

*

Rafajel D. Semenov Tjan Šanski (1880—1919).

»Vsje čelovjekam dajet Gospodj na potrebu«, t. j. »Sve Gospodin Bog daje ljudima za njihovu korist« — tako kaže jedan starinski ruski religiozni pisac. Ja sam uvjeren u duboku točnost njegovih riječi, kad bacim letimični pogled na događaje, što sam ih opisao u ovom poglavlju.

Mladenački moji doživljaji i to za sv. ispovijedi, sv. pričesti i uskrsne jutarnje uvodili su me u pobožno, religiozno raspoloženje, koje tako visoko cijene pravoslavni Rusi. Ali kasnije, u katolicizmu, ja sam shvatio, da nije dovoljno ovo raspoloženje za istinsku pobožnost; i još, kako ono može biti varavo.

Noć i ljetno jutro »kod voda Carskoselskih jezera«, koji su bili provedeni u pobožnom mišljenju o Bogu, uveli su mene, po milosti Božjoj, kasnije u razumijevanje meditacije — razmatranja, ovoga najvažnijega elementa katoličke religiozne metode, pa kad sam u kasnijim godinama svoga života čitao knjige katoličke asceze, razumijevanje mi je razmatranja bilo olakšano mojim ranijim religioznim iskustvom.

Napokon večernje gimnazijske repeticije iz vjeronauka otvorile su meni oči i pokazale veliko značenje naučnog izlaganja vjerskih istina. Tamo, u slabo osvijetljenoj razrednoj sobi, došlo je u moju dušu prvo sjeme misli, koju toliko ističe katolicizam, t. j. da nema protivurječnosti između vjere i istinite znanosti.

Tako, — tada podsvijestno, a sada potpuno svijestno, — bili su položeni prvi temelji moga religioznog pogleda na svijet.

Zaista, dobro je rečeno: »Vsje čelovjekam dajet Gospodj na potrebu . . . «

STUDENTSKO DOBA

U Petrogradsko sveučilište stupio sam u rujnu 1900 godine, isprva kao student fakulteta istočnih jezika, a zatim pravničkog fakulteta. Odmah su mi se počele sviđati prilike i okolnosti sveučilištnog obučavanja, koje su poticale za rad. To su bile ozbiljnost u predavaonicama, tišina i mirnoća u bibliotekama te živahna izmjena mišljenja poslije raspravljanja u sveučilišnim hodnicima.

Ali sam se naslađivao samo kratko vrijeme u ovakovima uslovima rada: već na svršetku listopada, zbog potpuno ništetnog povoda, buknuli su studentski nemiri i započeli žestoki i burni zborovi studenata sa njihovim vatrenim govorima.

I s malo mladenačke moći opažanja mogao si da se uvjeriš o potpuno neprirodnom i izvještačenom karakteru ovih zborova: u to vrijeme zbog nedostataka lične kontrole, dolazili su na sveučilište agitataori i ličnosti, potpuno strane i tuđe sveučilištu.

A ti su upravo bili vođe studentskog pokreta.

K tomu u koliko je na zborovima u govorima studenata bio izražen njihov pogled na svijet, taj je pogled bio grubo materijalistički. Ali osim toga bilo je u njemu nešto još značajnije i za mene neprijatnije: svi su studentski govori imali potpuno bezvjerski i ateistički karakter.

Danas, kad uspoređujem ovaj studentski pokret sa događajima preživljene ruske revolucije, ne mogu a da ne vidim u tanjim studentskim zborovima i demonstracijama neko smišljeno i dosljedno pripremanje boljševizma, koji je poslije u Rusiji iznio pobjedu.

Mome je religioznom i društvenom pogledu na svijet ovim studentskim pokretom bio nanesen teški udarac. Kraj svog borbenog karaktera nijesam mogao više ostati miran.

U toku jednog od studentskih zborova energično sam protestirao protiv materijalističkog i ateističkog karaktera studentskog pokreta. Ovaj je moj protest bio u tolikoj mjeri odlučan i snažan, da je unio zbunjenost u redove demonstranata, te onemogućio i pokvario njihovu skupštinu.

Meni je pošlo za rukom, da skupim oko sebe nekoliko jednomišljenika. Prvi su mi se pridružili grof Dimitrije P. Kapnist (kasnije

član ruskog parlamenta — Gosudarstvene Dume), grof Jurije A. Olsufijev, Rafajil i Leonid Semenovi Tian Šanskije pa Aleksandar A. Kondatijev, kasnije znameniti ruski pjesnik, koji još sada živi na svom veleposjedu u Poljskoj, i mnogi drugi.

Na taj način uskrsla je u Petrogradskom sveučilištu, svršetkom 1900 godine, desničarska religiozna i politička studentska opozicija.

Pogled na Moskovski Kremlj (tvrđavu).

Nijesu nas, kao obično, mimoišle ni mnoge poteškoće. Grdili su nas, rugali nam se, nazivali nas pobožnjakovićima, licimjercima, udvoricama za ljevičara mrske carske vlade . . .

Ali mi smo nastavili odlučno i stalno započeti posao. U drugoj polovici akademske (1900—1901) godine već su se pojavili slični našem centrumu, studentski desničarski, religiozno politički centrumi u Moskovskom i Harjkovskom sveučilištu, pa je u ožujku 1901 godine došao u Petrograd student Kijevskog sveučilišta, desničarski opozicionalac Volković, da s nama uredi zajedničke veze.

Da bi onemogućili štetni rad studentskog ateističko-materijalističkog i revolucionarnog pokreta — trebalo je o tome obüavijestiti iavnost i tada s njim ući u borbu.

Ja sam to dobro razumio i u travnju bio sam primljen zajedno sa nekoliko mojih drugova u audijenciju kod generala Vanovskog, tadašnjeg ruskog ministra prosvjete i povjerljive osobe cara Nikole II.

Pošlo nam je za rukom da ga sklonimo da nam dozvoli ne tajnu, nego javnu studentsku »shodku« t. j. zbor. To je bila prva javna studentska skupština od postanka petrogradskog sveučilišta.

Nju smo držali svršetkom travnja 1901 godine u velikoj sveučilišnoj dvorani. Na ovom zboru mi smo uspjeli učiniti u našim govorima destruktivnu kritičnu analizu svih ateističkih i materijalističkih tendencija revolucionarnog pokreta ruske akademske omladine.

Ruska zaprega sa tri konja (»Trojka«).

(Slika Savrasova)

Studenti ljevičari spremali su se na štrajk i opstrukciju. Ali poslije blistavog govora našeg jednomišljenika studenta Landau ,koji je postao kasnije glasoviti ruski romanopisac M. Aldanov, pitanje štrajka na sveučilištu definitivno je propalo.

Slavili smo pobjedu — i ne uzalud. Jer od toga vremena religiozno-desničarska studentska opozicija u ruskim sveučilištima nije umirala. Ona je polagano rađala plodovima.

Ali na žalost ona nije bila u potrebnoj mjeri mnogobrojna: sama svojom snagom, pri religioznoj i nacionalnoj nestalnosti ruskog društva, nije mogla pobijediti ateističko revolucionarni boljševizam, koji je u tim godinama bio podigao glavu u Rusiji.

*

Od najranije dobi moga svjesnog života, a osobito u godinama mojih nauka, živo sam se interesirao i proučavao život i rad velikog ruskog pjesnika Aleksandra S. Puškina.

U njegovoj biografiji sreo sam ime njegova blizkog prijatelja Petra Jakovljevića Čaadajeva (1794—1856).

Vrlo je interesantna i poučna sudbina ovoga genijalnog ruskog mislioca, koji je bio prvi ideološki propovjedalac katolicizma u Rusiji.

On je napisao svoje glasovito djelo, »Filozofska pisma«, koje je svojom sudbinom i originalnošću iznenadilo čitavu rusku javnost.

U ruskoj trgovačkoj porodici.
(»Za obračunom«. Slika Makovskog)

U ovom djelu on je gledao tužno i mračno na budućnost Rusije i to radi toga, što se ova zemlja otsjekla od Zapada i slijedeći Bizant otpala od katoličke crkve.

Zaista umjetnički su slikovite i genijalno duboke one stranice »Filozofskih pisama«, koje su posvećene izučavanju katolicizma, papinstva, te srednjemu vijeku i reformaciji, vjeri i nauci.

Vlada cara Nikole I. surovo je osudila »Filozofska pisma« Čadajeva. U njima je ona gledala ne samo uvredu pravoslavnoj vjeri, nego i poniženje nacionalne časti velike Rusije.

Hrabri pobornik katolicizma, Čaadajev bio je osuđen da skupo plati svoju odvažnost. Da učini kraj njegovoj društvenoj i književnoj djelatnosti — vlada ga je cara Nikole I-og zvanično proglasila ludim.

Ne mogu zaboraviti, kako je snažno na mene djelovala tužna sudbina Čaadajeva, osobito njegova duboka »Filozofska pisma«.

Ja sam ih čitao za zimskih večeri 1902 godine u Petrogradskoj Publičnoj (Javnoj) biblioteci. U ovo su vrijeme »Filozofska pisma« bila strogo zabranjena na ruskom jeziku, pa sam bio primoran da se poslužim njihovim francuskim izdanjem, koje je pripremio glasoviti ruski konvertit-isusovac knez Ivan S. Gagarin.

Mnogo toga, što se nejasno kretalo u mojoj glavi, dobilo je dosljednu i urednu, skladnu fohmu, poslije čitanja »Filozofskih pisama« Čaadajeva. Divni stilista i lijepi logično dosljedni mislilac, on je bio jedan od prvih mojih učitelja u čtanju filozofskog štiva.

Crkva Krista Spasitelja u Moskvi. Sagrađena na uspomenu ruske pobjede nad carem Napoleonom u 1812 godini.

Ali s osobitom sam se zahvalnošću sjećao ovog svog duhovnog učitelja u ove dane, kad je u mom srcu, velikom milošću Božjom pomalo sazrijevala odluka, da se obratim na svetu katoličku vjeru. Svojim pronicavim i dubokim »Filozofskim pismima« Čaadajev je već u godinama moje mladosti, naslikao preda mnom veličanstvenu i ispravnu sliku istinitog značaja sv. katoličke crkve.

Događaji i doživljaji slijedećih burnih godina ruske stvarnosti sahranili su značajne misli Čaadajeva u moju potsvijest. Ali one su

uskrsle u mojoj duši u odlučnim danima pripremanja za prelaz u krilo sv. katoličke ckve.

To je bilo slično pojavi, u kojoj jedna kaplja reaktiva izaziva na fotografskoj ploči dotle nevidljivu sliku.

Eto zbog čega osjećam duboku zahvalonst prema patničkoj sjeni velikog ruskog mislioca i propovjedaoca katolicizma Petra J. Čaadajeva. Eto zbog čega se njegova slika stalno nalazi u mojoj sobi, nad mojim pisaćim stolom.

*

Drugi moj duhovni vođa, koji me je duhovno hranio u godinama mojih nauka, bio je veliki ruski filozof-konventit Vladimir Sergejević Solovjev (1853—1900).

Ovaj je utjecaj bio pripremljen mojim ličnim vezama s njim i to u doba moje ranije mladosti. Ali o tome sam već pisao na drugim mjestima.

Petar Jakovljević Čaadajev (1794-1856), znameniti ruski filozof i propovjednik katolicizma.

Ličnost i životna djelatnost Solovjeva jednako su dragi i bliski ne samo svakomu katoliku ili pravoslavcu, nego i uopće svakom čovjeku, koji iskreno vjeruje u Gospodina Boga. Genijalni filozof, on je bio vatreni borac za ujedinjenje crkava: među ostalim, on je vidio u ovom ujedinjenju jedan od sigurnih puteva prema bratskoj slozi između katoličkih i pravoslavnih Slavena. On je u ovom predvidio pola vijeka prije rješavanja ovog pitanja, kojeg značaj osjećamo i sada gotovo svaki dan.

Osobito je blizak i drag Vladimir Solovjev hrvatskom narodu. Njegovim se prijateljskim gostoprimstvom koristio znameniti ruski mislilac u teškim godinama svog života. Veze srdačnog prijateljstva spojile su ga s duhovnim velikim sinovima hrvatskog naroda, s duhovnim velikanima — i to biskupom Štrosmajerov i kanonikom Račkim. Napokon u Zagrebu i u Đakovu živio je Solovjev dugo vremena i tu štampao svoje kapitalno djelo: »Povijest i budućnost teokracije«, koje nije moglo izaći u Rusiji radi strogosti religiozne cenzure.

Ali moje duhovno zbliženje sa Vladimirom Solovjevom nije došlo na temelju njegovih fundamentalnih filozofskih djela, nego na osnovi njegova divnog, idealističkog i čistog religioznog pjesništva. Ono me je u moje studentske dane potpuno očaralo svojim uzvišenim tonom i čarom ljepote. I sada, kad pišem ove stranice, vatrenim štovanjem sjećam se njegova pjesničkog dara.

Preko njegovih pjesama počeo sam se kasnije interesirati i za filozofska djela Vladimira Solovjeva. Već na studentskoj klupi pročitao sam njegovu neisporedljivu knjigu »Rusija i općenita crkva«, ovaj vatreni zov k ujedinjenju crkava. Ali sam čitao ovo djelo u francuskoj redakciji, jer je ruski tekst bio zabranjen u Ruiji sve do 1912 godine.

Tako sam pomalo dolazio u kolo dubokih misli Vladimira Solovjeva, a kad su bila štampana njegova sabrana djela u mnogo svezaka i njegova opširna korespodencija, onda su ove knjige zauzele počasno mjesto u mojoj biblioteci i postale su dugi niz godina moje priručne svakodnevne knjige.

Prošlo je već mnogo vremena. U jesen 1925 godine, kad sam zauzimao katedru u Derptskom Sveučilištu, prošla je četvrtina stoljeća od smrti Vladimira Solovjeva. I tada mojom inicijativom bile su u Estoniji organizirane svečanosti na uspomenu velikog ruskog filozofa. U toku ovih svečanosti pročitao sam i ja jedno opsežno predavanje o Vladimiru Solovjevu. Skupština je protekla u punom oduševljenju, pa je to za mene bila velika radost i veselje, jer sam mogao time isplatiti danak zahvalnosti sjeni velikog učitelja moje mladosti.

Tada još nisam znao, kako će veliku ulogu igrati učenje Vladimira Solovjeva o sjedinjenju crkava u sudbonosnim godinama moga života, pri odluci da pređem u krilo svete katoličke crkve.

*

Religiozno štivo pa osobito proučavanje djela Čaadajeva i Vladimira Solovjeva sudjelovali su jednoj odluci, koju sam primio boraveći na trećem kursu pravničkog fakulteta Petrogradskog sveučilišta.

Tada sam uvidio, da mi je radi duhovne obnove moga života neophodno potrebita opća, generalna ispovijed svih mojih grijeha, koje sam dosada učinio, isto kao i dostojno primanje svete pričesti.

U poslu izabiranja ispovjednika ja sam se oslonio na volju Božju. Jednom, šetajući u okolini grada Pavlovska, opazio sam slučajno jednu osamljenu crkvu. To je bio hram mjesnog učiteljskog sjemeništa.

Ovdje sam odlučio da operem svoju dušu dugim pripremanjem za primanje svetih sakramenata.

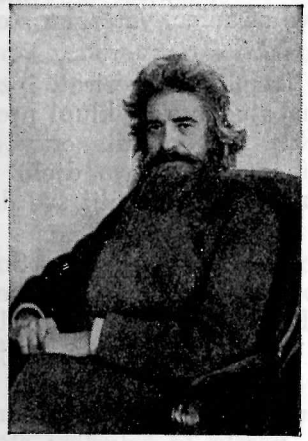

Vladimir Solovjev (1853-1900). Veliki ruski filozof i konvertit.

Moj je učitelj u ovom poslu bio jedan izvanredno simpatičan i mlad svećenik, koji je malo prije svršio Duhovnu Akademiju. Ja sam s njime razgovarao veoma mnogo i potpuno srdačno. Pažljivo i očinski saslušao je on moju ispovijed i dao mi svetu pričest.

Rastali smo se kao najbolji prijatelj.

Prošlo je od toga nekoliko dana. Ponovo sam putovao u Pavlovsk po jednom poslu. Izlazeći iz željezničkog voza, poslije dolaska na konačnu stanicu, susreo sam, idući po peronu, moga mladog duhovnog oca.

Ali on je međutim bio potpuno zbunjen i kao da je izgubio glavu. »Gospode Bože, koja tuga, koja šteta!«, viknuo je on, brzajući k

meni. »Zaboravio sam u vagonu moj sasma novi kišobran, i kad sam se povratio da ga uzmem, već su ga ukrali... Pomislite, tri sam rublja za njega dao!«

Jadni svećenik nije se mogao umiriti. Ja sam mu pomogao tražiti nevoljni kišobran, ali svi naši napori bili su uzaludni.

Ja sam bio iznenađen ovim poraznim kontrastom, kojeg sam vidio u ovom mladom svećeniku: još nekoliko dana prije on je bio oduševljen ispovjednik, a sada slab čovjek, potpuno odan svjetskoj brizi. Motreći njegovo očajanje radi izgubljenog kišobrana žao mi ga je bilo, ali nijesam mogao a da se ne nasmijem, ali u isto vrijeme nijesam mogao da ne suosjećam u njegovoj nesreći.

Ovaj se mali događaj duboko urezao u moje pamćenje. Često sam mislio o sudbini ruskog pravoslavnog svećenstva.

Ono je bilo ropski podloženo ruskomu Sv. Sinodu i njegovu svjetovnom Ober-Prokuroru, koji je igrao u Rusiji ulogu ministra vjere. Ono je bilo potlačeno materijalnom oskudicom i stalnim brigama za koricu kruha. Možda mi pokatkad ono bilo, spremno da upravi pogled k gornjim visinama, nebeskoj otadžbini, ali njegova krila bila su čvrsto povezana mislima o siromašnoj porodici i o svakodnevnim potrebama.

Prošlo je trideset i pet godina od vremena ovoga susreta sa mladim svećenikom u Pavlovsku, ali se do danas živo njega sjećam. I u to vrijeme, kao i sada, ovaj mi se susret činio duboko simboličan. Često sjećajući se kontrastne kontradikcije u licu moga oduševljenog ispovjednika i siromašnog svećenika, koji je izgubio svoj kišobran od tri rublja, osjećao sam, kako me tišti u srcu, pa sam za sebe, u pouku ponavljao riječi Isusa Krsta:

»Ne živi čovjek samo o kruhu, nego o svakoj riječi, što izlazi iz usta Božjih.«

POD OKRILJEM ČUDESNE BOŽJE MOĆI

Čini se, da ima dvije kategorije ljudi, koji se naročito razlikuju među sobom po načinu mišljenja.

Jedni, koji su stvarno u manjini, misle ponajviše po apstraktnim idejama, koje zatim razvijaju u odvojenim shemama.

Drugi, koji su, mislim, u većini, misle slikama urezajući u pamet ove žive slike proživljenog ili samo zamišljenog.

Za njih životni doživljaj, koji prelazi potom u slike, imaju osobiti misao, osobito značenje.

Mislim, da po svom načinu mišljenja spadam u ovu drugu kategoriju ljudi.

I zbog toga dugi lanac proživljenih doživljaja sigurno i trajno dobio je duboki utisak u mojoj pameti.

Odmah ću razvezati nekoliko koluta s ovoga lanca. To su doživljaji, koji su me osobito približavali k Bogu.

Nemaju oni među sobom vanjske, progmatične veze, ali zato imaju drugu vezu — i to duboku i unutrašnju.

Ova unutrašnja veza jest djelovanje Providnosti Božje.

*

Tek što sam svršio tečaj pravničkih nauka u Petrogradskom sveučilištu, gostovao sam u jeseni 1904. godine kod svog tetkića Nikole N. Kovalevskog, koji je kasnije bio narodni poslanik — član ruske Gosudarstvene Dume (parlamenta).

Njegovo veliko imanje nalazilo se na Kavkazu na obali Crnog mora, deset kilometara daleko od grada Suhuma.

Pošta je dolazila svaki dan, ali se dijelila kasno pa je bilo moguće samo u veče dobiti pisma i novine.

U jednoj od oktobarskih večeri ponudio sam se svom tetkiću da pođem u Suhum i donesem poštu, koju je donio određeni parobrod.

Osedlali mi konja, i prije nego uzjašem, za svaki slučaj, stavim u džep kaputa napunjen revolver.

Jesenji se sumrak brzo spuštao i bilo je potrebno požuriti. Dobrim sam kasom dojašio do Suhuma, dobio ondje korespondenciju, odmorio s e u jednoj od Suhumskih kafana i zatim uzjahao na odmorena konja, već ne žureći natrag.

Na nebo je izašao pun mjesec. On je posrebrio mirno more i osvijetlio put ,koji je išao uz morsku obalu.

Već sam bio srećno svršio polovicu puta. Napred me je čekalo spuštanje k obalama planinske rijeke Bzibi, prelaz preko njezina mosta uzgorica, pa tamo, poslije 3—4 kilometra puta, već se nalazio posjed tetkina sina.

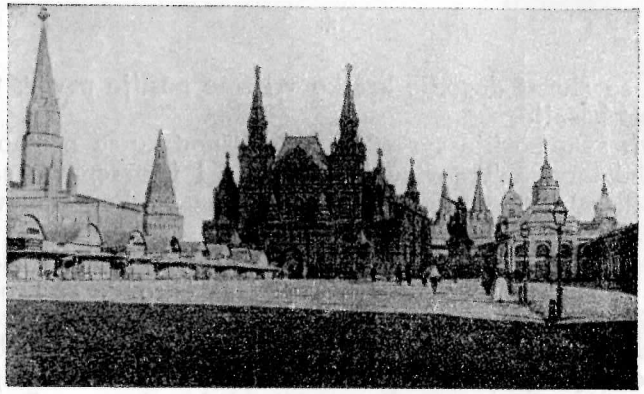

Historijski muzej u Moskvi.

Ja sam jahao polagano, zadubljen u svoje misli. Ali iznenada, konj se počeo uznemirivati. Ko je mnogo jahao u svoje vrijeme, taj dobro zna, kako lako prelazi nervoznost, živčano uznemirenje od konja na jahača i obratno.

Stao sam s naprezanjem i pažljivo promatrati u daljinu. Put je već strmo silazio prema Bzibi i neočekivano, na svoju strahotu, opazio sam, da se pri potpunoj tišini u zraku, s obiju strana miču grmovi, koji su rasli kod puta, pa zatim pri svijetlu mjeseca sjevnule cijevi dviju pušaka.

»Zasjeda!«, naglo je sijevnulo, brzinom munje, u mojoj glavi... »Sada, ako me Bog ne pomože, nitko me ne može spasiti«...

Sačuvam sve prisustvo duha i za kratko vrijeme zaustavim konja, brzo u sebi izmolim kratku molitvu i potom, stisnuvši slabine konja, potjeram ga u kas.

I netom su odjeknula po mostu njegova kopita, s dvije strane istovremeno zatutnji pucanje. Kao odgovor nasumce ispalim i ja iz revolvera. Preplašeni konj letio je kao strijela i srećno me iznio na drugu obalu rijeke Bzibi, u bezopasno i sigurno mjesto.

Kad sam kod kuće svukao kaput, opazio sam da su njegovi donji krajevi bili probijeni od taneta. Zločinci su nišanili suviše nisko ili, što je sigurnije i točnije, nevidljiva Božja sila u zadnji čas sagnula je dolje njihovu prestupničku ruku.

Tako me, na čudesan način, po prvi put spasilo milosrđe Božje.

*

Drugi se slučaj dogodio kratko vrijeme poslije prvog, tek nekoliko mjeseci kasnije.

Odmah sam poslije svršetka sveučilišnog kursa postao atašeom ruskog Ministarstva Trgovine i Industrije i istovremeno sam dobio dužnost generalnog tajnika upravnog odbora Ruskog Dunavskog Parobrodarstva.

Naš se upravni odbor nalazio u glavnoj ulici Petrograda, i to na Nevskom prospektu, na uglu Dvorskog trga tako, da se kroz njegove prozore vidjela rezidencija ruskih careva — Zimski Dvorac.

Tu je naime u nedjelju 9 siječnja 1905 godine planula revolucionarna oluja, koja je bila uvod u buduću rusku revoluciju. Čitava masa radnika, s jednim revolucionarnim svećenikom — Đorđem Gaponom na čelu, došla je u Zimski Dvorac da traži od cara da popravi radničko stanje i dade političke slobode.

Ali njihovu peticiju car nije primio. Kad oni nijesu marili za naredbu policije, da se raziđu, vojska, koja je čuvala Zimski Dvorac, otvorila je paljbu iz strojnih pušaka u masu.

Za ove »krvave nedjelje« u našem upravnom odboru nije bilo poslovnog rada. Ali i drugi dan mi nijesmo gotovo ništa radili, jer smo bili jako uznemireni tragičnim političkim događajima.

Petrograd je pružao utisak jednog ogromnog vojničkog logora. Svi su dućani bili zatvoreni, po ulicama su kretale patrole, a na trgovima i na raskrsnicama ulica bile su postavljene vojničke pikete.

U gradu su tu i tamo izbivali neredi i demonstracije. U pet sati u veče završili smo službeni posao i počeli odlaziti kući. Zimsko

smrkavanje došlo je brzo, pa je bilo postalo gotovo sasvim tamno po ulicama.

Moj je put išao preko Nevskog prospekta. Kad sam izašao na ulicu, opazio sam, na veliko svoje iznenađenje da niz električnih sijalica svjetluca samo s jedne strane Nevskog prospekta. Prolaznici su to tumačili, da je započeo štrajk na električnoj centrali.

Bilo je strašno. U polutami došao sam do Kazanske katedrale, ali u taj čas iznenada ugasi se onaj red električnih sijalica, koje su gorjele još do ovoga vremena.

Čitav je grad potonuo u mrak.

Lubjanski trg u Moskvi.

Gotovo pipajući po trotoaru, koji je bio slabo osvijetljen iz prozora okolnih kuća, išao sam dalje po Nevskomu prospektu, koji je bio gotovo sav prazan.

Ja sam već bio ravno prema Gostinim Dvorom (Centralnim tržištem), kad neočekivano iz jedne od sporednih ulica začujem strašnu buku i dreku jedne gomile ljudi.

Nije bilo vremena da mislim na ono što se dešava, kad sam vidio u tami jednu ljudsku lavinu, koja je kotrljala u susret meni.

Nije bilo kud kamo. Ako se zaustavim, gomila, koja je bježala u panici i strahu, neminovno bi me satrla.

U ovom kritičnom času Gospodin Bog mi je poslao srećnu misao. Stanem bježati prema najbližem ulazu i pokušam ući u kuću.

Ali na žalost, ulaz je bio potpuno zatvoren i tad sam bio primoran da se pribijem uza zid, u izdupku ulaza, vatreno moleći za svoj spas.

Gomila se je brzo približavala. Već je bilo moguće poznati čovječja lica puna očaja i užasa. Ove je ljude tjerala jedna konjička četa ulana, koja je sjekla sabljama desno i lijevo.

Ja sam stajao nepomično, sakrivajući se u mojem izdupku. I najedamput opazih isukanu sablju, koja je sijevnula nad mojom glavom, a i odmah osjetio snažan udarac po desnom ramenu, koje je malo virilo iz mog izdupka.

Gomila je projurila dalje, pa za njom i konjanička četa ulana, koja je nastavila tjerati nevine ljude.

Instinktivno sam opipao desno rame. Na njemu je udarac sablje duboko zasjekao u topli kaput napunjen pamukom, a pod njim i moj žaket. Ali moje tijelo bilo je potpuno neozlijeđeno.

A kad sam izašao iz svog utočišta pa ponovno odlazio preko prazne ulice, opazio sam na kaldrmi nekoliko tjelesa, koja su ležala nepomično na snijegu. To su bile ubijene žrtve ulanskog juriša na nezaštićenu gomilu ljudi.

Na takav me čudesan način spasio Gospodin Bog i drugi put, sačuvavši moj život zbog moje griješne, ali vatrene molitve za spas.

*

U trećem čudesnom događaju, koji se isto tako duboko urezao u moju pamet, nisam bio dionik, nego ćutljiv svijedok i posmatrač pun pobožnog poštovanja.

I u ovom događaju ruka se Božja očitovala još razgovjetnije i uvjerljivije, nego u ličnima mojima doživljajima.

Stvar se dogodila ovako:

Na svršetku travnja 1918 godine bio sam na putovanju u Moskvu radi posla Puškinovog Doma Ruske Akademije Znanosti, gdje sam u to vrijeme vršio naučnu dužnost kustosa muzeja.

Boljševici su već bili na vlasti i bili spremni da slave svoju pobjedu.

Čitava je Moskva, osobito njezina vjekovna svetinja Kremlj, bila ovijena pamučnom tkaninom, svuda su bili izloženi komunistički emblemi: srp i čekić.

Oko deset sati u jutro ,na sam dan proleterskog praznika, 1. maja, prolazio sam po Kremlju prema Nikoljskim vratima. Nad ovim se

vratima nalazila čudotvorna slika svetog Nikole, sveca koga časti čitava Rusija.

Ova je slika također bila pokrivena ogromnim komadom pamučne tkanine crvene boje, koja je već izdaleka upadala u oči.

Blizu Nikoljskih vrata ,nepomično i ćutljivo, skinuvši šešire, stajala je ogromna množina ljudi. Ta je masa rasla svaki trenutak. Svi su oštro gledali gore na crveno platno.

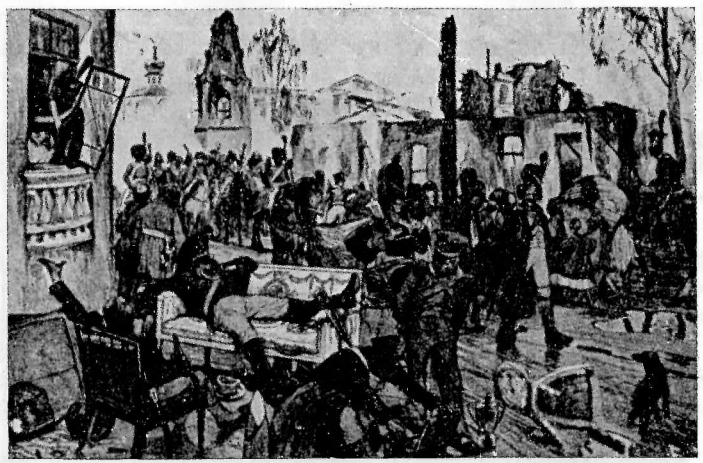

Francuski vojnici u razorenoj Moskvi 1812 godine.
(Slika Samokiš-Sudkovskog)

Slijedeći to opće držanje i ja sam na svoj način uperio oči na zastrtu sliku svetog Nikole na vratima i tada sam ugledao pravo čudo, kojega neću zaboraviti do svršetka života.

Polagano po crvenom platnu vukao se, sredinom same tkanine, jedan mlazić ognja i popaljeni komadići materije, kružeći i trepereći u zraku, padali su pred noge nepomičnog mnoštva svijeta.

U ovoj čudnoj pojavi bilo je nešto sasvim zagonetno: naime mlazić ognja nije išao od dole-gore, što bi bilo potpuno prirodno, nego u pravcu gore-dolje, što je bilo ne samo neshvatljivo, nego čak i strašno.

Zbunjeno je mnoštvo po malo došlo k svijesti. Začuli su se krikovi, koji su bili prekinuti uzdasima iz same dubine narodne duše.

»Nebeski je oganj . . .« »Popalio je Gospodin Bog svojom vatrom koprene zlih bezbožnika« . . . »Nije im dopustio Svevišnji da izlože svetinju obeščašćenju . . .«

Kroz to je vrijeme vatra lizala sve do kraja crvenog platna, koje je palo dolje, otkrivajući sliku sv. Nikole Čudotvorca.

Jarko svijetlo sunca, koje je probilo kroz bjelkasti oblak, obavijalo je sliku i lice sveca, koje se zasvjetlucalo i na trenutak činilo se kao živo.

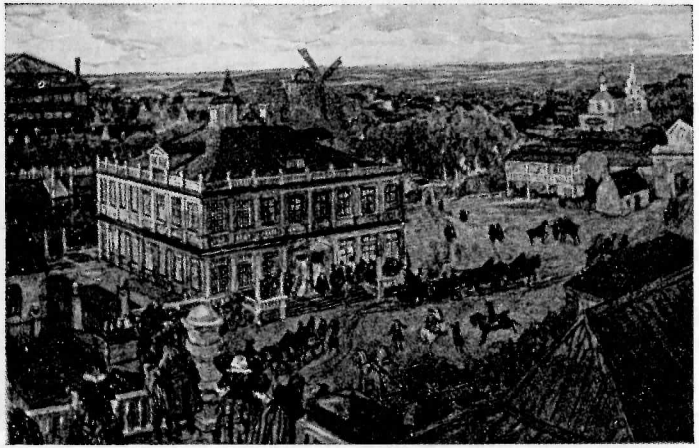

Njemačko predgrađe — mjesto stanovanja stranaca u Moskvi.
(XVII stoljeće)

Svijet je pobožno kleknuo i započeo glasno moliti Boga. Ja sam i to slijedio.

A s drugog kraja Nikoljskog trga već je jahala boljševička četa milicionara-konjanika. Ona je žurila radi toga, da učini kraj ovoj »religioznoj manifestaciji«, koja je bila u tolikoj mjeri nepoželjna za bezbožni komunizam.

*

Ruska revolucija 1917. godine zatekla me, kao predsjednika općine grada Pavlovska, blizu Petrograda, gdje sam imao svoju vilu.

Poradi svoje popularnosti među mjesnim stanovništvom, sačuvao sam ovaj položaj do svršetka listopada 1917. godine, kada su na vlast došli boljševici.

Oni su označili našu općinu buržoaskom ustanovom i raspustili ju. Ja sam ostavio svoju dužnost i ponovno se stao zanimati omiljenom mojom naukom, i to poviješću ruske književnosti.

Ali, evo, dvije godine kasnije, naime u listopadu 1919. godine, grad je Pavlovsk bio okupiran od bijele armije generala Judenića, koja je navaljivala na boljševike u pravcu Petrograda. Vojnička komanda imenovala me je ponovno kao predsjednika općine grada Pavlovska.

Samo je jednu sedmicu trajalo to ponovljeno moje djelovanje. Pred naporom i navalom boljševika armija se generala Judenića morala povlačiti, a s njom sam otišao iz Pavlovska i ja, ostavljajući svu svoju imovinu na volju sudbine.

Poslije nedugog boravka u gradu Gatčini, kud je došao glas, da su boljševici iz osvete spalili moju kuću do temelja, mi smo bili primorani da, spasavajući svoj život od boljševika, krećemo dalje k predjelima Estonije.

Našao se željeznički vlak, u koji su se smjestile izbjeglice sa svojom imovinom. Meni je bilo ponuđeno mjesto u vagonu vojničkog general-gubernatora Petrograda Glazenapa, koji je također napuštao Gatčinu.

Kasno u veče krenuli smo na put. Bilo je veoma hladno, jer je uoči ovoga dana bio pao dubok snijeg. Unaokolo sve je bilo bijelo u sjaju mjesečine.

Željeznički je vlak išao polagano, kao da se libi. Bilo je tiho u vagonu general-gubernatora, gdje je vladala duboka potištenost duha.

Na jednoj od željezničkih stanica, koja je bila na raskršću, voz je stajao osobito dugo vremena. Potom, kad je krenuo dalje, u vagon je ušao uznemireni ađutant general-gubernatora i prikloniv̌ši se uhu generala Glazenapa ,nešto mu rekao.

General se odmah podigao i ugasio svijetlost u vagonu.

Ađutant, kad se porazgovorio s nekoliko osoba, koje su se nalazile u vagonu, dođe k meni i tiho mi reče:

»Hajdemo na hodnik našeg vagona!« Mi smo izašli. U pola glasa i nemirno ađutant mi je rekao:

»Maločas, na zadnjoj je stanici, dobili smo obavijest, da je u rejonu Volosova, u susret nama, izašla velika četa mornara-komunista. Njima je Trocki naredio da uhvate žive ili mrtve generala Glazenapa i one, koji s njime putuju. Vjerojatno bit ćemo primorani da prokrčimo sebi put s oružjem u ruci.

»Znate li vi rukovati s revolverom? Tada, evo vam...« i on mi pruži jedan nagan vojničkog obrasca.

»Ali prethodno uništite sve svoje dokumente, da vas ne bi mogli prepoznati, kad vas uhvate«...

On je otišao natrag u vagon, a ja sam ostao u hodniku...

Dakle, kroz nekoliko sati, možda, će biti svršetak života, svršetak svih nada i svega!

Okolo mene ćutala je sniježna i mjesečna jesenska noć. Čulo se samo odmjereno lupanje vagonskih točkova.

Podigao sam pogled prema nebu... Bili su to časovi puni svečane mirnoće.

»Gospodine, spasi me! Ako je Tebi milo, udijeliti mi Svoju milost, da me ostaviš na životu, tada me spasi!« — šaptao sam, moleći se Bogu i grčevito stiskajući svoje ruke.

Ja sam osjećao napregnutost čitavog svoga bića, svih svojih živaca. Ono je graničilo sa pravom ekstazom. Već ne osjeća, nego sigurno zna, da me Gospodin Bog čuje.

Ne znam, koliko sam vremena stajao u hodniku vagona, zatim sam pogledao još jedan put u visoko mjesečno nebo pa se vratio u general-gubernatorski vagon.

Divni mir, koji nikad dotle nijesam proživio, obuhvatio me. Postalo je svijetlo, jasno i potpuno spokojno. Užasa od smrti više nije bilo.

Sjeo sam u kutić vagona, pokrio svoju glavu kaputom pa počeo mirno drijemati. U zadnjem minutu, u mojoj su svijesti, koja se gasila snom, isplivale riječi, s kojima sam bio spreman primiti neizbježljivu smrt.

»U ruke Tvoje, Gospodine, predajem duh svoj!...«

Tvrdo sam zaspao...

Probudio sam se i nikako se nijesam mogao snaći. Naš je vlak mirno stajao na peronu stanice Jambrug. Bilo je bijelo, snježno jutro.

Beskrajno se radujući životu i tomu da je opasnost, očigledno, već prošla, izašao sam iz vagona na platformu.

Prvi, koga sam sreo, bio je ađutant generala Glazenapa.

»Dogodilo se pravo čudo!«, rekao je on meni, prijateljski stisnuvši rumu. »Kako izgleda, mornari-komunisti, na potpuno neobjašnjiv način, izgubili su pravac na svojem putu pa, zakasnivši, mimoišli naš voz. Nama je pošlo za rukom, da projurimo prije, nego su oni imali vremena izaći na željezničku prugu.

»Sada se nalazimo na granici Estonije i već smo spašeni...«

Ja sam skinuo šešir i polagano se prekrstio, okrenuvši pogled od ađutanta. Gušile su me suze zahvalnosti prema Onome, koji je čuo moju vatrenu molitvu i na čudesni me način spasio u ovoj kobnoj noći.

*

Što sam iznio iz izkustva ovih čudesnih događaja mog života?

Prije svega uvjerenje, da Bog svojih nezaboravlja. On ih to uči bilo primjerima svoje obrane u zlim ljudskim djelima, kako je to bilo s čudom kod Nikoljskih vrata u Moskvi, bilo radošću sigurnog osjećanja u Njegovu ruku, kako je to bilo s događajima mog spasenja.

U ruskoj šumi. (Slika Šiškina)

Zaista, kako je to divno i s ničim neusporedivo zadovoljstvo i sreća znati, da sâm Bog živo i neposredno djeluje u našoj sudbini.

I još: kako je radosna misao u tome, da je naš život produljen radi nekakvog Njegova posla, radi ostvarenja Božjeg plana.

Moguće, da se divimo čudesima, o kojima sam ovdje pripovjedao? Ne, za vjerno srce oni nisu niti neobični, niti čudnovati.

Za vjerujuće srce čitav je život čovječji izatkan od velikih i malih Božjih čudesa.

Samo oči, koje su zaslijepljene nevjerom, žalosnim ateizmom, ne mogu da vide čudo. Uostalom oni i ne žele da ga vide.

Oni bi ga htjeli zastrti drugim pojmom, koji je duboko protivan Božjemu čudu, naime — pojmom srećne slučajnosti.

O, srećna je slučajnost velika ljubimica svih ateista!

Veliki ruski vojskovođa Aleksandar V. Suvorov (1729—1801) bio je jedan iskreni i duboki vjernik.

Pobožno je on štovao Boga u srcu svojem, pa je za čitavih noći stajao klečeći u vatrenoj molitvi.

Spomenik ruskomu vojskovođi Aleksandru V. Suvorovu (1729-1801) u Petrogradu.

Jedanput su počeli u njegovom prisustvu razgovarati o srećnim slučajnostima.

»Smiluj se Bože, kako je lijepo!« uskliknu Suvorov omiljenim svojim izrazom. »Jučer je bila slučajnost, danas je slučajnost, sutra bit će slučajnost . . . A kad, molim vas, djeluje Providnost Božja?«

Da, samo onaj, čije su oči otvorene k Gospodinu Bogu, pobožno broji čudesa Božja u svom životu i pažljivo ih slaže i čuva u zahvalnom svom srcu.

O SMRTI.

»Kto govorit nam vnjatnym jazykom«
»O tajnah večnosti i groba?«

to jest:

»Tko će nam razjasniti tajne vječnosti i groba?«

možemo zapitati,služeći se riječima jedne pjesme velikog ruskog pjesnika Aleksandra S. Puškina.

Nije tako teško dati djelomičan odgovor na ovo pitanje.

Između ostalog, smrt otklanja pred nama zastor, koji sakriva od nas tajnu vječnosti i tajnu prekogrobnog života, ove najveće Božje tajne.

A s ovim pojmovima nedjeljivo je povezan pojam i o samom Gospodinu Bogu.

Osobito to duboko razumijevaju ljudi prosta srca, koji žive iskrenom vjerom.

Sjećam se, moja mi je pokojna tetka pripovijedala, kako ju je iznenadio jedan skromni svećenik, koji je došao da odsluži prvi parastos nad grobom njezinog umrlog muža, znamenitog filozofa-lingviste, sveučilišnog profesora Aleksandra A. Potebnji (1833—1891).

Blagoslivljajući moju tetku svećenik joj reče:

»Eto i vas je pohodio Gospodin Bog« . . .

Zaista, svaka smrt nije ništa drugo, nego pohod Božji. Već prva smrt u životu izaziva kod nas sigurnu misao u potpunoj neodvojenosti triju pojmova, i to Boga, vječnosti i smrti.

Ova je misao prodrla u moj djetinjski mozak, kad mi je bilo svega dvanaest godina.

Jednom, u jasno jutro mjeseca ožujka, ušao sam u svoju gimnaziju i bio iznenađen neobičnom tišinom. Na stepenicama sreo me je moj prijatelj, drug po razredu, s kojim sam sjedio na istoj klupi. Reče mi:

»Znaš li, da je danas u noći umro naš Karlo Ivanović Maj?«

On je (1820—1895) bio utemeljitelj naše gimnazije, dobričina i veoma pobožan čovjek. Premda u odmaklim godinama on je predavao još uvijek zanimljivo i živo u našem razredu zemljopis. Mi smo ga svi vatreno voljeli.

Tada sam prvi put doznao za smrt i mene je obuzeo istinski užas. Htio sam da nekamo pobjegnem od nje, da pođem onamo gdje nje nema . . .

Ali moje su kušnje istom započele.

Moj prijatelj produžio je govoreći:

»Počevši od dvanaestog sata, na podne mi svi ćemo držati počastnu stražu oko otvorenog mrtvačkog lijesa Karla Ivanovića. Svaki mora pred njim stajati pola sata . . .«

Smrt ruskog kneza Vladimira Svetog, koji je pokrstio Ruse. Vladao je Rusijom god. 980—1015.

(Starinska slika)

To pak je bilo odviše strašno. Pane mi na pamet da se izjavim bolesnim samo da bih mogao izbjeći ovoj užasnoj i kobnoj počasnoj straži. Ali mi trijezno mišljenje to ne dozvoli, nego se sjetim, kako je mene moj pokojni učitelj volio: ja sam savladao strah, i poslije teške borbe sa samim sobom ostah u gimnaziji.

Oko tri sata po podne došao je na mene red. Svladavajući u sebi živčano drhtanje mučnog užasa, podigao sam se na stepenice k a t a f a l k a.

Dopalo mi je stajati do samog uzglavlja mrtvog profesora. Nadjačavši svoj strah, ja sam kradom, ispod oka, pogledao na lice pokojnika.

Ono je bilo potpuno svijetlo i mirno uza sve preživljene pretsmrtne patnje. I dok sam gledao u njegovo lice, postalo je u mojoj duši sve tiše i lakše.

Potkrala mi se želja da zapitam pokojnika, šta on sada vidi kroz očne kapke, koji su zatvoreni vječnim snom. I iznikla je nehotice misao, kao odgovor na ovo pitanje:

»Boga . . .«

Katedrala Božje Majke Kazanske u Petrogradu.

Da, Boga, jer je ovaj mrtvac, kao i svi mrtvi svijeta, nije bio više na zemlji, nego je bio dionik velike tajne, koju otkrivamo u vječnosti.

Tako sam kao dvanaestgodišnji dječak polusvijesno spoznao jednu istinu.

Ova je istina rekla mome srcu, da u svakoj smrti, koju nam šalje Nebo, ima nekakva pouka: ona nas uči tajni vječnosti i groba i preko nje nas beskrajno približuje k Bogu.

I nas smrću pohađa Gospodin . . .

*

Veliki broj, mnogo je već smrti iza mene u prošlosti. I što se više približujem svršetku života, time smrti postoji sve više.

Ako bi započeo pisati ne o svima, nego samo o većini proživljenih smrti, sastavio bih jednu opširnu knjigu.

Ovaku je knjigu — »O smrti« — napisao, među ostalim, poznati ruski pjesnik i glasoviti pravnik Sergije A. Andrejevski (1847—1919).

Ali ja neću da njega slijedim. Ovdje ću pripovijedati u malo riječi i u kratkim potezima samo o nekoliko smrti, koje su zbog nečega naročito djelovale na mene.

*

Još jedamput vraćam se mišlju u svibanjsku večer, uoči smrti moje majke, o kojoj sam već govorio u ovom svom pričanju.

Vojnička naseobina u Rusiji. (God. 1820)

Kako je svijetla i radosna bila ona u ovoj večeri i kako dugo nije htjela da se rastavi od mene pred snom, koji je postao njezin vječni san.

Ja sam došao na naš posjed iz Petrograda, noseći sa sobom u t a š n i jedno izvrsno izdanje Ruskog Carskog Arheološkog Instituta, gdje sam potpuni tečaj tih nauka svršio malo prije.

To je bio opis Turinske p l a š t a n i c e, koja je poznata svim izobraženim katolicima.

Na platnu, koje je bilo na čudesni način sačuvano od doba Krista do našega vremena zagonetno su bili utisnuti orisi tijela Gospodinova, koje je bilo položeno u grob i pomazano mirisavim uljem.

Nikakva niti naučna, niti tehnička analiza, isto kako i nikakva kritika naučenjaka, nisu bili u stanju osumnjičiti ovu čudesnu pojavu.

Božjom voljom natkani Kristov lik, preživjevši na jednoj raspadljivoj tkanini čitava stoljeća, došao je do nas.

Moja je majka uznemireno molila, da bih joj čitao odlomke teksta ovog izdanja o Turinskoj plaštanici i da bih joj pokazao pojedine slike.

Sa nekakvom grozničavom žurbom ona je njih sama pogledala i nikako se nije mogla umiriti, ponovno i ponovno vraćajući se u razgovoru k ovoj temi, koja je bila tako nova za nju.

Meni se činilo kasnije, da je ona na nekakav grčeviti način hvatala za ovaj dokaz vječnosti i postojanja Kristova i da je ona, bezvjerna ili tada već samo malovjerna, tražila da ugasi žeđu, njezinu zadnju žeđu ovim izvještajem o Turinskoj plaštanici.

Kad sam se oprostio svojom majkom, idući na počinak, ona me je zamolila da bih joj ostavio za jednu noć djelo o Turinskoj plaštanici.

Nekoliko sati kasnije je sam, na dozivanja oca, sišao u spavaću sobu svoje majke i našao ju već mrtvu. Knjiga je o Turinskoj plaštanici ležala otvorena na njezinom noćnom ormariću.

Očigledno da je čitala ovu knjigu u zadnjim trenutcima svoga života, uoči sna — svoga zadnjeg sna.

*

Ova tiha starica živjela je kod nas, u našoj kući dugi niz godina. Ona je bila dadilja moje žene. Bilo joj je ime Olimpijada, a mi smo ju svi zvali Lipuša.

To je bilo vjerno i nama duboko odano biće. Mogao si joj povjeriti sve, što si želio; u svemu si se mogao potpuno na nju osloniti.

Gotovo sve svoje vrijeme ona je prolazila u molitvi. Ni prije, ni kasnije nisam vidio čovjeka, koji bi osjećao tako veliku radost u službi Božjoj, kao naša Lipuša.

Sva kao prosvijetljena i obnovljena, vraćala bi se natrag poslije svakodnevnih pohoda Božjem hramu. Zatim bi obišla sve sobe našeg doma, škropeći svetom vodom i govoreći nama s prijatnim osmjehom:

»Bog vam šalje svoju milost . . .«

Sjećam se, kao sad, kako se radovala, kad sam joj poklonio cjelikupno izdanje »Života svetaca«. Nekoliko mi je puta stala zahvaljivati, pak bi iza toga od ganuća dobrote zaplakala.

Ali to je bila njezina zadnja radost. Malo poslije toga se teško razboli i umre u dubokoj starosti.

Njezinom smrti otvorila se u našoj kući velika praznina. Kad sam poslije sprovoda došao u njezinu praznu sobu, nisam mogao svladati svoje duboko uznemirenje, pa sam se sjetio riječi ruskog pjesnika: »Ja ne znal do sih por, kak tebja ja ljubil . . .« t. j. »Nisam znao do ovog vremena, kako sam te ljubio . . «

To se vrlo često dogodi u našem životu: živi uz nas ponizni Božji čovjek, nosilac istine Gospodinove, a mi gotovo i ne opažamo njegova prisustva. A kad on nestane, tada iz mučne praznine i izgubljenog njegovog svjetla spoznamo, da je to bio istiniti izaslanik Božji.

Takva je bila i naša tiha i skromna Lipuša.

Crkva Vasilija Blaženog u Moskvi.

Sada, kad pišem ove redke, zahvalno i živo se sjećam nje, pa s osobitim i nježnim osjećanjem ponavljam u duši za nju molitvene riječi:

»So svjatymi jejo upokoj, Gospodi«, t. j. »Daj, Gospodine, mir njezinoj duši. . .«

*

Sad prelazim na prikaz jednog načina smrti sasma drugog reda: on je mene iznenadio s neobičnih okolnosti, koje su pratile ovu smrt i kojima sam djelomično sâm bio svjedok.

Stvar je bila u ovom.

Na početku 1910-tih godina sprijateljio sam se u Petrogradu sa Sofijom A. Polotjebnovom. Ona je bila kći profesora Ruske Vojničko-Medicinske Akademije i glasovitog liječnika-dermatologa.

Kod nje sam upoznao jednoga od najromantičnijih ljudi svojeg doba — i to Ljudevita Vezera.

Povijest njegova života slična je bajci.

On je bio sin bavarskog kralja Ljudevita II, sanjara na carskom prijestolju i prijatelja znamenitog kompozitora Richarda Wagnera (1813—1883).

Ljudevit Vezer bio je dijete morganatičkog braka Ljudevita II. i stanovnice Minhena gospođice Vezer.

Spomenik ruskom caru Aleksandru III. u Petrogradu. Vladao je Rusijom god. 1881—1894.

On je bio mladić, koji je jedva stupio u život, kad mu je oca, iz političkih pobuda i razloga, udavio u Stahrembergskom jezeru njegov dvorski liječnik — doktor Huden.

Ovaj događaj i političke promjene u Bavarskoj potresno su utjecali na mladića: on je odlučio da ostavi svoju domovinu i da se preseli u daleku Rusiju.

Ali to je bio samo početak njegovih teških kušnja. Na jednom od svojih putovanja bio je žrtva jedne željezničke nesreće, iz koje je izašao sakat i kao određen smrti.

Njegovi su dani bili izbrojeni. Izvanredno izdržljiv i hrabar, on je junačkom ustrajnošću i nepokolebljivošću snosio svoje strahovite patnje.

Oko njega je, kao vjerna milosrdna sestra, neprekidno i stalno boravila Sofija A. Polotjebnova.

Napokon, kasno u proljeće 1914. godine, liječnici su joj javili da je svaka nada izgubljena: prema toku bolesti, smrt Ljudevita Vezera mora najkasnije uslijediti kroz mjesec dana.

Malo po malo spremivši bolesnika, ona mu otkrije tu kobnu vijest.

Bez obzira na svoju skrajnju slaboću, Ljudevit je Vezer odlučio, da pođe umrijeti u svoju rođenu Bavarsku.

Sofija A. Polotjebnova pratila ga je u domovinu.

U slabom je tijelu Ljudevita Vezera živjela ne samo duša posljednjeg romantičara, nego i čvrsta volja odlučnog čovjeka, koji je zadnjih dana svoga života obratio svoju misao k Bogu.

On je započeo vatreno moliti Gospodina, da bi mu dozvolio umrijeti na sam dan smrti njegova oca — kralja Ljudevita II.

Ovaj je dan spadao na 6. lipnja.

Bolesnik je već jedva disao, — uz njegov krevet nalazila se Sofija Polotjebnova, koja je kasnije pričala o njegovoj smrti.

Zvoni »Ave, Maria . . .« Umirući je širom otvorio oči i podignuo se s postelje. Iznenada se on, koji je nepomično ležao dugi niz sedmica, uspravi i pruži naprijed ruke s radosnim usklikom: »Vater!« [»Otac!«).

U taj čas Sofija A. Polotjebnova jasno je vidjela jednu tamnu sjenku, koja je tiho prošla kroz čitavu sobu i izgubila se za vratima.

Ljudevit je Vezer pao na uzglavlje. Sofija Polotjebnova se priklonila prema njemu, ali je on već bio mrtav.

Dan kasnije, Sofija A. Polotjebnova, u pratnji jednog starog i vjernog sluge pokojnika, išetala je u bavarska brda.

U svojim rukama nosila je urnu s pepelom tijela Ljudevita Vezera, koje je bilo spaljeno u krematoriumu.

Ovu je urnu, kasno u noći, ona bacila u planinski ponor.

Neočekivano za katolika, pokojnik je htio, da bi njegove spaljene smrtne ostatke sahranili u rođena brda.

Prošlo je nekoliko mjeseci i započe svjetski rat. Potištena teškom tugom, Sofija A. Polotjebnova bila je primorana vratiti se preko Švedske u Petrograd.

Za prvo vrijeme poslije povratka nije htjela da nikoga vidi, ali nekoliko sedmica kasnije telefonirala je meni i zamolila me da ju posjetim.

Ja i moja gospođa požurili smo se u njezin stan i to na Kolomenskoj ulici u Petrogradu.

Poslije prvih srdačnih pozdrava i izraza iskrenog saosjećanja mi smo sjeli u gostinskoj sobi i započeli duhovni razgovor.

Kad je naš govor bio neobično bogat i sadržajan, iznenada se začu snažan tresak, koji je bio za mene u ovaj čas neobjašnjiv. Ali znajući

nervozno raspoloženje mojih sabesjednica, požurio sam, da dadem ovoj čudnoj pojavi neko pozitivno i razumljivo objašnjenje.

»Jasno je, da je mraz postao mnogo snažniji,« rekoh ja. »Evo i parket radi toga počeo je da puca.«

U ovaj čas dozvali su nas u trpezariju da popijemo čaj. Ulazeći u sobu, opazio sam, da su oko stola stajale četiri stolice, ali nas je bilo samo troje.

»Za koga je dakle četvrta stolica?« projurila je trenutna misao kroz moju glavu. »Možda je to za pokojnika? . . .«

Ribari na ruskoj rijeci.
(Slika Makovskog)

I u tom momentu, kad smo sjeli na svoja mjesta za stolom, dogodila se je nova zagonetna pojava. Začuli smo snažni udarac u sto, od kojega su zazvečale i krinčice za čaj, i samovar, a ja sam sasma jasno ugledao oko sebe tanku i usku ruku s prstenom, koja je malo prije udarala po stolu.

U ovoj sam ruci prepoznao meni dobro poznatu ruku Ljudevita Vezera.

Kroz jedan trenutak ovo se viđenje izgubilo.

*

Tri smrti... Smrt majke, smrt dadilje Lipuše i smrt Ljudevita Vezera — a svaka od njih sadrži svoju pouku, koja djelomično otkriva tajnu vječnosti i groba.

Odlazi iz života moja majka — i nju, nevjerujuću prati u grob uspomena o križnim patnjama Krista i riječ o utjelovljenom Bogu. Pomislite, zar nema u ovoj okolnosti velike predsmrtne milosti Gospodinove za pokojnicu?

Odlazi iz života stara dadilja Lipuša i ona, jednostavna i prostodušna osoba, puna poniznosti i pobožnosti, kao da nam ostavlja u nasljeđe poznatu njezinu tajnu vjere i kršćanske religije u onoj punini, koja je bila nepristupačna nama, izobraženim i inteligentnim ljudima.

Ali, evo odlazi iz života i Ljudevit Vezer. Pobožan u duši i prosvijetljen teškim patnjama, čini se, da bi mogao naći sebi zagroban mir i posmrtni pokoj. Ali, žrtva romantične fantastike, on se svijesno odriče kršćanskog pokopa i time čini veliki i težak predsmrtni grijeh.

Ima jedno rusko sujeverje... Po njemu ljudi, koji nisu kršćanski sahranjeni, neutješno lutaju po svijetu, tražeći za sebe tople molitve kod Boga.

Možda je, naime, za ovu molitvu molila duša Ljudevita Vezera, kad smo mi, koji smo ostali na ovom svijetu, boraveći u udobnoj petrogradskoj sobi u Kolomenskoj ulici, mirno razgovarali u njemu, koji je otišao.

Naša Crkva stalno moli za mrtve, za spas njihovih duša. A mi sami, koji smo suviše odani brigama ovoga svijeta, da li mi dovoljno mislimo na mrtve i u dužnoj mjeri da li dosta usrdno molimo za njih?

Njihove smrti otvaraju nam oči na vječnost. One nas sjećaju volje Božje i samog Boga, koji je njih k sebi dozvao. I sjećajući se da je smrt jedan kolut, koji povezuje nas s Gospodinom Bogom, unaprijed ćemo moliti osobito vatreno za duše naših bilžnjih i za to, da bi On njima oprostio »vsja ih pregrješenija voljnaja i nevoljnaja« t. j. »sve grijehe svojevoljne i nesvojevoljne«.

MISLI O PRAVOSLAVLJU

U romanu »Zločin i kazna« glasovitog ruskog pisca Fjodora M. Dostojevskog (1821—1881) ima jedna duboko tragična scena.

U jednoj niskoj i čađavoj kasarni, svratištu sumnjivih ljudi, pijančina i propalica Marmeladov otkriva svoju tamnu dušu studentu Raskoljnikovu. I opisujući svoju nesreću i bezufajno stanje, završuje svoj govor ovim značajnim riječima:

»I ja nemam kamo poći! A znate li vi, dragi moj gospodine, što to znači, kad čovjek može nekamo otići? Ta svaki čovjek mora da ima mjesto, kamo bi mogao ići!«

U duši ovog žalosnog propalice nema mjesta za topli osjećaj religije. Da u njemu i samo tinja žar vjere, on bi znao, da je u očajnim časovima života — »kud mi je poći« — jedino mjesto crkva, ona crkva, u kojoj nevidljivo, ali vječito stanuje Krist... I to onaj isti Krist, koji je izrekao za ljude, slične starcu Marmeladovu, beskrajno utješne riječi: »Dođite k meni svi, koji ste umorni i opterećeni, i ja ću vas okrijepiti.« (Mat. 11, 28)

*

Kad mislimo o crkvi, kao o zadnjem utočištu ostavljenih duša, nama nehotičnom tugom dolazi na pamet »a contrario« pravoslavna crkva.

Ona je i previše sposobna da budi kod vjernika prelazeća religiozna raspoloženja i osjećanja, ali ona, govoreći u jezgri, stalno pati zbog nedostatka srdačne topline. Duhovno su nju ugušile s jedne strane sudoća Bizanta i službena strogost, a s druge strane ruski birokratski formalizam Svetog Sinoda.

Kao rezultanta ovoga stvorena je ta zagušljiva i teška atmosfera službenog pravoslavlja, u kojoj su bili tako rijetki istinito dostojni služitelji crkve i istovremeno u svojoj duši osjetljivi ljudi.

Čak i lica, koja su duševno odana pravoslavlju, ne mogu da nađu u njemu potpunog mira: vrlo često oni se bacaju ili u grozničavu vanjsku djelatnost ili u duhovne oblasti, koje samo graniče s pravoslavljem.

Tako, na primjer, znameniti ruski pjesnik i bogoslov Aleksej S. Homjakov (1804—1860) neumorno troši svoju duhovnu energiju u uzaludnim dijalektičkim prepirkama i konačno daje potomcima mnogo manje, nego li bi mogao dati, sudeći po blistavom svojem talentu.

Ili naš savremenik, glasoviti ruski svećenik i pravoslavni propovjednik Grigorije S. Petrov prelazi na svjetovnjačko lektorstvo, zatim

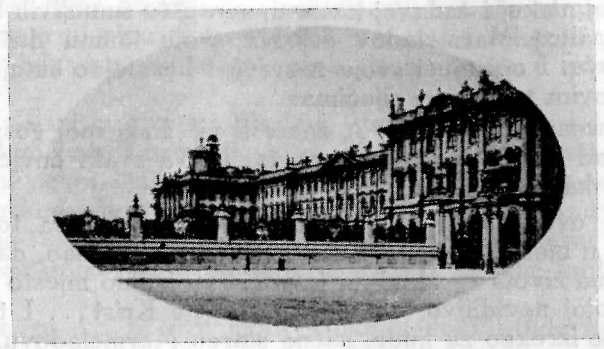

Zimski dvorac u Petrogradu — rezidencija ruskih careva, počevši od Petra Velikog.

u političku djelatnost u ruskom parlamentu — Gosudarstvenoj Dumi i napokon gubi svoje svećeničko dostojanstvo.

I ovakvih pravoslavnih ljudi, koji su u tolikoj mjeri duhovno nezadovoljni, velika je množina. Mjesto da potraže utočište u samom hramu Božjem, oni za njim teže van zidina pravoslavne crkve, jer je ona suviše nesposobna, da ugasi njihovu religioznu žeđu.

*

Kad pišem ove redke, mojom rukom ne pokreće slijepa pristrastnost, niti žučljiva razdražljivosst. Ne mogu biti pristran prema Crkvi, u kojoj sam rođen i nalazio se više od četrdeset godina. Ne mogu biti i razdražljiv na nju radi toga, šta meni lično ona nije učinila nikakvih uvreda. Pri pomisli na pravoslavlje mojom dušom obvlada samo duboka tuga. Ova je tuga izazvana time, šta sam vidio i proživio u pravoslavnoj crkvi, a vidio sam i proživio mnogo. Imao sam prilike da dođem u dodir i s upraviteljima pravoslavnog Svetog Sinoda, ovog Ministarstva Vjere, i s uglednima pravoslavnima biskupima, i s redovima svećenika. I gotovo bih se svagda od njih rastao s nekim nezadovoljavajućim, a pokatkad i teškim osjećajem.

Primjera radi, evo koji od tih susreta.

*

Prvi put sam se sastao sa poglavarom ruskog ministarstva vjere, Ober-Prokuratorom Sv. Sinoda Konstantinom P. Pobjedonoscevim, u prostranom i bogatom knjigama petrogradskom kabinetu moga uči-

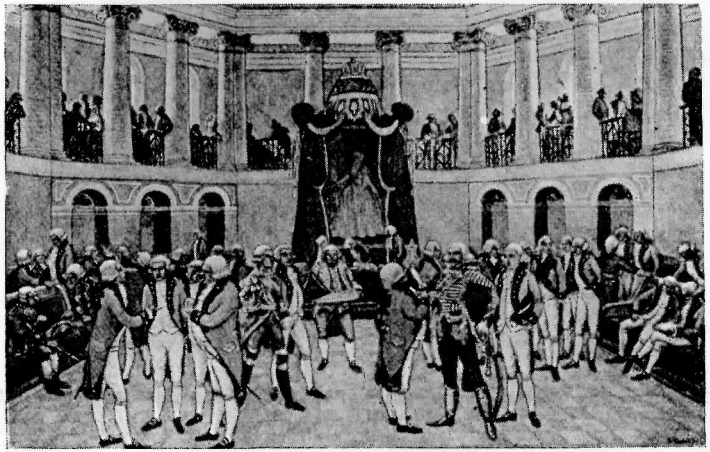

Skupština. Sastanak ruskih plemića u doba carice Katarine II. 1762—1796).
(Slika Šiškina)

telja, sveučilišnog profesora Borisa V. Nikoljskog, koji je kasnije bio strijeljan od boljševika radi svoje odanosti monarhističkoj ideji.

Već svojom zloslutnom vanjštinom djelovao je Konstantin P. Pobjedonoscev na sve veoma nepovoljno. On je bio izvanredno mršav, glatko obrijan, s velikim naočalima u okvirima od roga, kroz koje su neprijateljski gledale na Božji svijet njegove hladne, nemile oči.

U doba svoje mladosti on se specijalizirao u rimskom pravu i kasnije, kao stručnjak, zauzeo je sveučilišnu katedru građanskog prava. I rimski pravnički formalizam on je dosljedno unosio u društveni i privatni život, koji ga je opkoljivao.

Ovaj je ruski visoki dostojanstvenik-državnik na neki način otuđivao svakoga, s kim bi došao u dodir. Znameniti ruski pisac grof Lav N. Tolstoj (1828—1910) umjetnički ga je opisao u svojem romanu »Ana Karenina« u slici birokrate Karenina.

Ipak smo se mi kasnije u nekoj mjeri čak i sprijateljili, i dugo razgovarali preko zajedničkih šetnji po parkovima Carskog Sela, gdje je također on živio.

Inače on je bio često i duboko nedosljedan, ovaj čovjek, koji je bio kao stvoren od pergamenta; ali bez obzira na to duboko je utjecao na čitav ruski državni poredak. Otvoren progonitelj i stalni

Zgrada ruske Gosudarstvene Dume — ruskog parlamenta (1906—1917) u Petrogradu.

neprijatelj katolicizma, on je izvrsno preveo iz latinskog jezika na ruski djelo Tome Kompenca » Nasljeduj Krista« i ne samo preveo, nego i široko popularizirao ovu zlatnu knjigu.

Ovaj uvjereni konservativac uopće nije trpio ni najmanje pojave slobode i samostalnosti. Tako je on odbio molbu o postavljanju na službu u Sv. Sinod talentiranog pisca-povjesničara Konstantina N. Mihajlova, kojega sam preporučio njemu, — i to samo za to, što je on, na svršetku svoje molbe, ispustio pravopisni znak na kraju nekih riječi, tako zvani, »tvrdi znak«. U tome je Pobjedonoscev gledao pojavu velikog liberalizma.

I ovom hladnom formalisti bio je povjeren čitav religiozni život u Rusiji.

A da li je on vjerovao u Gospodina Boga? Mislim da ne. Suviše je bila hladna i bezosjećajna njegova duša. Namjerno ili nehotice, on

je svojom smionom rukom učinio iz svijetlog hrama Božjeg neku bezdušnu i zvaničnu kancelariju.

*

I kad je zamijenio taj život, nije ostavio ovaj neumoljivi formalista nikakvih svjetlih uspomena o sebi.

Mnogo je privlačljivija i čovječnija bila ličnost drugog Ober-Prokuratora Svetog Sinoda, i to Vladimria K. Sablera, koji je bio bliski rođak mojih prijatelja Semenovih Tian Šanskih.

Ruski knez Oleg. Vladao je Rusijom god. 879—912.
(Starinska slika)

I on je također bio zadrti pravoslavac i netolerantan prema katolicizmu, ali po svojoj naravi bilo je u njemu mnogo više dobrodušnosti, nego li kod Pobjedonosceva. Veoma je pazio na vanjsku stranu svog ministarskog položaja i brižljivo čuvao ustaljeni i strogo zatvoreni sinodalni duh svoga duhovnog resora. Personal je bio sastavljao gotovo izuzetno od samih seminarista duhovnih seminarija i đaka Duhovnih Akademija, koji su svršili tečaj svojih nauka. Oni su bili slijepo pokorni Sableru. O svemu tome imao sam priliku da se i lično uvjerim. Jedan put namislio sam, da pređem iz Ministarstva Trgovine i Industrije u duhovni resor i saopćio sam Sableru ovu moju namjeru. I proti svome lično dobrom raspoloženju prema meni, on je počeo odlučno da me nagovara, da to ne učinim, dokazujući mi, da tamo nema za mene mjesta. »Halt, was du hast . . .« (»Drži što imaš« . . .) — kazao je on meni na svršetku, prijateljski mi položivši ruku na rame.

Bez obzira na duboku razliku temperamenata ove dvojice ruskih državnika, i Pobjedonoscev i Sabler bili su potpuno složni u jednom: oni su obojica tlačili i gazili religiozni duh, držeći u ropskoj pokornosti pravoslavno svećenstvo. U njihovim je rukama pravoslavna crkva zaista bila bezvoljna i moralno prigušena robinja svjetovnjačke vlasti.

*

Nema sumnje, da je među predstavnicima pravoslavne duhovne hijerarhije bilo dosta uglednih ličnosti. Ali samo nekolicina od njih išla je do svršetka svoga života jedinim, već izabranim putem. Veoma

Ruska knjeginja Olga i njezin sin Svetoslav. Vladala je Rusijom godina 945—957.

(Starinska slika)

se često događalo, da su oni, započevši jednim visokim duhovnim poletom, promijenili poslije svoj pravac i pri tome ili potpuno iskvarili svoje duhovno lice ili stremili k jednoj drugoj duhovnoj oblasti, koja nije bila njima svojstvena.

Govoreći o tome, zaustavit ćemo se časom na primjerima samo dvojice pravoslavnih biskupa, koji su mi bili, u svoje vrijeme, blisko poznati.

Prvi od njih je bio biskup kazanski Anastasije. U svjetovnjačkom životu bio je to ugledni profesor slavistike Aleksandar I. Aleksandrov, jedan od najboljih poznavalaca Crne Gore u Rusiji i pisac mnogobrojnih djela o njoj.

Kad je bio rektorom sveučilišta u Kazanji, on je izgubio, u toku jednog mjeseca od epidemije difterije svoju ženu i svu svoju djecu. Ova ga je nesreća tako potresla, da je odlučio otići u samostan i postati redovnikom.

Ja sam ga poznavao još kao svjetovnjaka na profeserskoj katedri, ali osobito sam se sprijateljio sa njim 1912 godine u Kazanji. On je tada već bio biskup i zauzimao dužnost rektora Kazanske Duhovne Akademije.

Mnogo smo puta srdačno i iskreno razgovarali o religioznim predmetima. Mene se biskup Anastasije dojmio kao čovjek ne samo

Uspjenski Sobor (katedrala) u Moskvi. (Utemeljena u XV stoljeću)

duhovno uzvišen, nego i potpuno odan Gospodinu Bogu. Govoreći o Njemu, biskup Anastasije kao da bi sav svijetlio i razgarao želju da slušaš njegove pobožne riječi sve više i više.

Ali prošle su četiri godine! Samo četiri godine...

Ja sam ponovno susreo biskupa Anastasija u Petrogradu i apsolutno ga nijesam prepoznao. Tijesna njegova povezanost s vladajućim sinodalnim osobama, potpuno ga promijenila, pokvarivši njegovo lice. Sve su njegove težnje išle za tim, da bi potkopao auktoritet metropolite Pitirima, koji je bio u to vrijeme veoma uplivna ličnost u Rusiji, i da sjedne na njegovo mjesto. Biskupa Anastasija već ne zadovoljava njegov odgovorni i ugledni položaj rektora Petrogradske Duhovne Akademije, koja je imala značaj jedne od prvih akademija ove vrste. Činilo se, da su ovoga čovjeka promijenili...

Drugi je primjer o nadbiskupu Ivanu Pomeru u Rigi, kojega sam dobro upoznao na svršetku 1928. godine kad sam boravio u Letonskoj. To je bio stasit i reprezentativan čovjek, a u isto vrijeme i vrlo temperamentan govornik. On se je rano počeo osjećati nepotpunim u samo jednoj životnoj ulozi, kao pravoslavni natpastir. On je htio da vrši još drugu ulogu, naime ulogu uplivnog narodnog tribuna. Ispočetka je sudjelovao bez razlike u svim društvenim organizacijama grada Rige. Ali mu to se činilo suviše malo i ubrzo je izašao, u svojstvu svoje struke, u oštru polemiku s boljševicima.

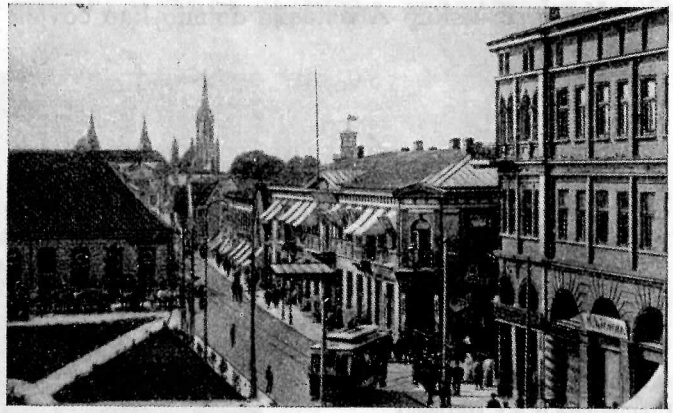

Glavna ulica grada Libave.

Ja sam mnogo puta čuo njegove antiboljševičke propovijedi u pravoslavnoj katedrali grada Rige. S psihološkoga gledišta bile su one potpuno razumljive. Ali ipak mnogo više su sličile novinskim uvodnicima, nego zaista duhovno religioznim propovijedima. U njima je bio onaj apsolutno ne kršćanski polemički prkos, koji se meni činio sasma ne pristao pravoslavnom biskupu.

Poslije jedne od ovakih propovijedi ja sam mu, ne uzdržavajući se, otvoreno kazao, da se bojim što se on u svakom poslu igra s vatrom. Nisam ni pomislio, da se u ovim riječima krila neka vidovitost.

A kakav je bio svršetak životnog puta obojice ovih častoljubivih biskupa, koji su usmjerili svoje duhovne snage u oblasti, koje su bile njima nesvojstvene i ne u duhu kršćanske poniznosti? Sam je Gospodin Bog pokazao njihove prestupke.

Megalomanske zamisli biskupa Anastasija nijesu se ostvarile i on je još malo zadržao svoje mjesto rektora Petrogradske Duhovne Akademije. A kad su, dvije gadine kasnije, došli na vlast boljševiki, on je doslovno umro od gladi i u najvećem siromaštvu: čak nijesu mogli naći ni mrtvački sanduk za njegov pokop. U jednoj prljavoj krevetskoj plahti bacili su ga u zajednički grob, na jednoj zabačenoj periferiji Petrograda.

Svršetak nadbiskupa Ivana bio je još tragičniji. U ljetno je doba živio u jednom osamljenom šumskom posjedu, dalekom četiri kilometra od grada Rige. U jednoj tamnoj noći provalili su u njegov stan nepoznati zločinci. Oni su ubili slugu i, poslije žestoke borbe, usmrtili i samoga nadbiskupa. Zatim su polili njegov leš petrolejom i spalili ga.

Čitava je Riga u jedan glas govorila, da je to posao boljševičkih krvnika, koje je tako žestoko, u polemičkom prkosu, napadao nadbiskup Ivan. Ali istražni organi nijesu konačno, ni potpuno rasvijetlili ovaj strašni zločin. Ipak je sigurno da se to dogodilo pod komunističkim utjecajem boljševika, koji su bili u to vrijeme veoma uplivni u Letonskoj.

*

Biskup Anastasije, nadbiskup Ivan... To su bile najsposobnije duhovne vlasti, i osim toga oni su stajali gore, na najvišim stepenima pravoslavne crkvene hijerarhije.

Ali kako su živjeli niži redovi svećenstva?

Redovno je pravoslavno svećenstvo pokazivalo zaista jedan tužni prizor.

Evo, na primjer, bio sam primoran preživjeti dosta teških sati u Jurjevu, u Estonskoj, na profesorskoj katedri u ondašnjem sveučilištu. U svojoj sam nevolji tražio utjehe u molitvi Gospodinu Bogu, među zidovima pravoslavne crkve. Ali kad sam htio da joj bliže priđem, bio sam tako razočaran, da sam se sročio s pravim očajem: sve mnogostruke poslove pravoslavne crkve u Jurjevu vršio je u stvari jedan pohlepni lihvar, koji je bio poznat svemu gradu, a lukavi pravoslavni župnik-licemjerac bio mu je potpuno potčinjen moralno kao i materijalno.

Na žalost, nisu to bili izuzetci, nego skoro općenita pravila, koja su vrijedila gotovo svugdje.

Pomalo i postepeno, s velikom duševnom borbom, počeo sam se uvjeravati, da pravoslavlje nema dosta duhovne snage, da zadovolji duše, koje traže Boga. S praktičnog gledišta pravoslavlje je vrlo podesno i zgodno, jer traži od vjernika jedan potpuno skroman minimum kako vjerskih, tako i moralnih zahtjeva. Uostalom, ono nije ni moglo raditi drukčije: da traži odgovorni maksimum nedostajalo mu je i moralnih snaga i moralne čistoće. A na pitanja tražećih duša, nije ni davalo potrebnog odgovora, koji bi zadovoljio. Pravoslavno svećenstvo nije bilo sposobno da razumije duhovni položaj duša, koje su tražile Boga. U samom hramu ono je samo relativno čuvalo svoje dostojanstvo, a za vratima crkve ovo je svećenstvo bilo tuđe i hladno.

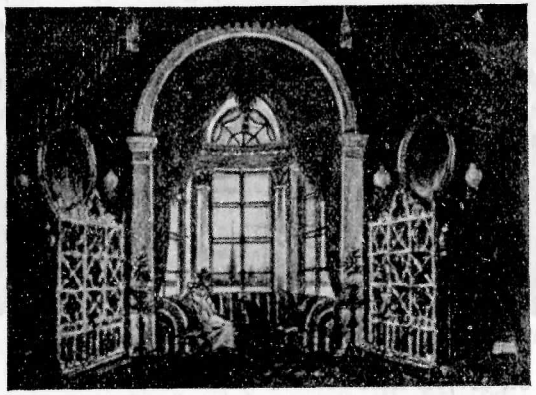

Salon u ruskoj plemićkoj kući 1830 god.
(»Jevgenij Onjegin«. Slika Dobužinskog)

Govoreći u jezgri, pravoslavni su svećenici suviše brzo i suviše lako zaboravljali visoku odgovornost svog duhovnog staleža. Oni su se smatrali svećenicima samo dok su bili obučeni u epitrahilu. Ali kad bi je svukli, oni su se ne samo spajali s gomilom ljudi, koja ih je opkoljavala, nego pokatkad se i spuštali mnogo niže od nje.

Sjećam se jedne rumene i vjetrovite jesenske večeri u Jurijevu. Zadubljen u misli o jadnom stanju pravoslavlja, koje je meni bilo tada pred očima, otišao sam daleko iz grada u susjedna polja. Sunce je polagano već zalazilo i daleki horizont postao je krvavo crven. Iznenada mi je književno pamćenje došaptalo završne i tužne riječi pjesme »Staryj dom« (»Stara kuća«) ruskog pisca Nikole P. Ogareva

(1813—1877). I činilo mi se da bi ove riječi mogle biti donekle jedan motto za djelatnost pravoslavlja, jedan epigraf, premda duboko tužan, ali u isto vrijeme dosta točan:

»I mnje strašno vdrug stalo. Drožal ja . . .
Na kladbišćje ja budto stojal
I rodnyh mertvecov vyzyval ja,
No iz mertmyh nikto ne vozstal . . .« t. j.

»I meni je iznenada postalo strašno. Drhtao sam . . . Meni se činilo, da stojim na groblju i dozivam rođene i drage mrtvace, ali nitko od ovih mrtvih nije ustao.«

KOD EVANĐEOSKIH KRŠĆANA

Samo nedozvoljavajući karakter pravoslavlja bio je, u procesu religioznih traženja, jedini uzrok mog postepenog odstupanja od njega.

Kad neugasiva žeđa mori našu dušu, koju može da napoji samo istina, duša traži posvuda životne izvore. Ali pokadkad ovakova duša skreće na razne strane, upućujući svoja traženja tamo, kamo ih ne dolikuje upućivati.

Tako je bilo i sa mnom.

Kasnije sam se često zaustavljao na pitanju, zbog čega postoje tako mnoge i raznovrsne sekte i kod pravoslavnih i kod protestanata, a nema ih u katolicizmu.

I na ličnom iskustvu upoznao sam uzrok ove pojave.

Ni pravoslavlje, ni protestantizam ne zadovoljava one, koji traže živu vodu prave i istinite vjere. Nasuprot, katolicizam ima vječite i neiscrpljive izvore ove vode.

Što moram tražiti, čemu moram grozničavo težiti, ako imam u katolicizmu odgovore na sva pitanja religiozno ispitivačkog duha?

Zahvaljujem Gospodu, što me je On, u svojoj premudrosti, vodio preko mnogih razočaranja, očitovavši mi najprije slabost i nemoć pravoslavlja, a potom bludnje racionalističkih protestantskih sekta.

Ovaj, naime, put dao mi je mogućnost, da ojača nepokolebljivost moje vjere u neprolaznu istinitost katolicizma.

Dva su bila motiva, koja su me pratila na ovom trnovitom putu: traženje religiozne istine i nezadovoljnost s mojom sadašnjošću.

Ruski pjesnik Apolon N. Majkov (1821—1897) napisao je ovu malu pjesmicu aforističkog karaktera:

»Ne govori, čto njet spasenja,
»Čto ty v borenjah iznemog...
»Čjem noč temnjej, tjem jarče zvjezdy,
»Čjem službe skorby, tjem bliže Bog!« t. j.

»Ne reci, da nema spasa, da si iznemogao u borbi... Što tamnija noć, to su svjetlije zvijezde, što je dublja tuga, to je bliže Bog!«

Često sam se uvjeravao o istinitosti i točnosti ovih riječi na stazama mog života. Ali osobito su one bile jasne i razgovjetne mojoj duši u desetgodišnjem periodu (1919—1928) moga boravka u Jurjevu (Drpetu), u Estonskoj. Ovih deset godina moje sveučilišne djelatnosti bilo je vrijeme neprekidnih uznemirenja i beskrajnih razdraženosti.

Dvije okolnosti bile su uzrok ovih mojih kušnja: estonski šovinizam, taj nezdravi i pretjerani nacijonalizam, i boljševički utjecaji. To je pogodovalo bujnom razvitku otrovna cvijeća raznovrsnih podvala i intrigâ.

Vjeran svojoj ruskoj nacijonalnoj zastavi, nisam mogao ostati ravnodušan prema ludostima estonskog šovinizma, koji je, na pri-

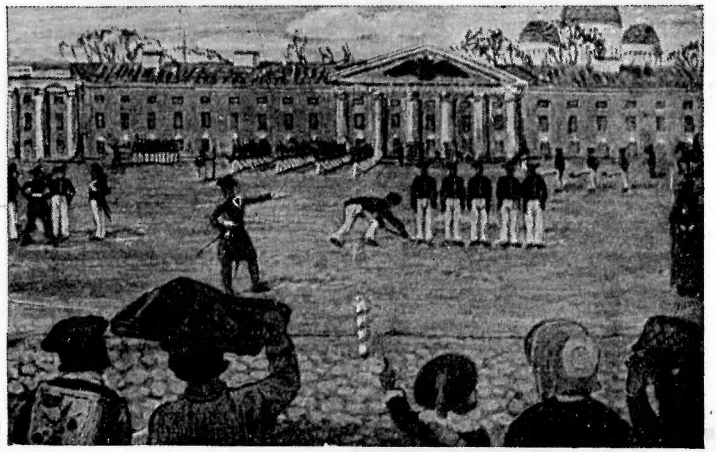

Vojnička vježbanja u doba ruskog cara Nikole I-og (1825—1855).

mjer, proglasio, da je prvi ruski vladar — knez Rjurik — bio Estonac; isto da je i znameniti junak ruskog narodnog epa — Ilija Muromeč — bio estonskog podrijetla!

Nisam krio u Jurjevu svoj negativni odnos prema ovakvim besmislicama. Kao odgovori za osvetu Estonci su preveli predavanja na mojoj katedri slavenskih književnosti na estonski jezik, koji je bio meni, kao Rusu, suviše težak.

Budući dosljedan i principijelan neprijatelj boljševizma, bio sam primoran teško platiti uslijed boljševičkih tendencija filozofskog fakulteta estonskog Derptskog - Jurjevskog sveučilišta. Ovaj fakultet

primorao me je da prepišem, od početka do kraja, moju kapitalnu monografiju »Puškin i Hofman«, i to po novoj ortografiji, koja je priznata od boljševika, bez obzira na to, što je ova moja knjiga bila već napisana po staroj ortografiji. Ovaj me fakultet tjerao, da uvedem na mojoj katedri, tako zvani, formalni metod istraživanja i to samo radi toga, što je ovaj metod bio tada primijenjen u Sovjetskoj Rusiji, ali nije bio primljen, kako znam, ni u jednom od ozbiljnih sveučilišta zapadne Evrope.

Sam Bog zna, kolikog me je kvara živaca i krvi stajala ova borba sa šovinizmom i boljševičkim tendencijama u Estoniji!

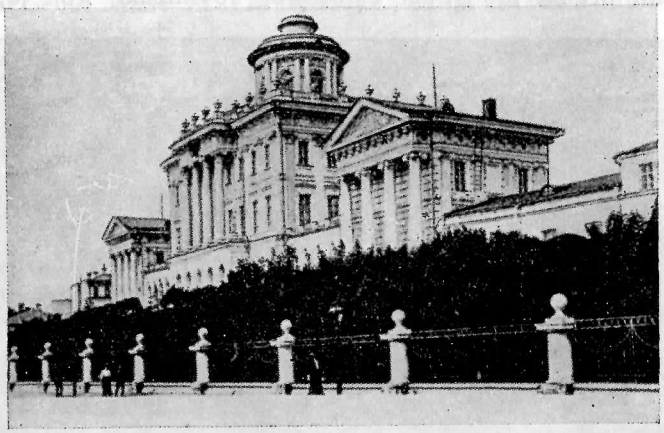

Rumjancovski Muzeum u Moskvi — središte starinskih ruskih rukopisa i knjiga.

I nehotice pogled mog uma, s dubokom zahvalnošću, obraća se k sadašnjosti, kad sam sretan da predajem na jednom katoličkom visokom zavodu. U toku četiri godine, kako predajem na višem Filozofsko-Teološkom Učilištu Dominikanskog Reda u Dubrovniku, nisam imao ni jedne najmanje komplikacije radi primjene s moje strane ovih ili drugih metoda ili upotrebe mojih naučnih načina predavanja. Povjerivši jednom u moje ruke svoju duhovnu mladež, oci dominikanci ničim nijesu ograničavali slobodu mojih lekcija, sudeći o mojim predavanjima na osnovi konačnih uspjeha mojih slušaoca.

Dakle, kako da zato ne osjećam, kao profesor, duboku zahvalnost prema ovom također mom visokom učilištu, koje cvjeta u hrvatskoj Ateni, u starodrevnom našem Dubrovniku.

Umoran i izmučen abnormalnostima u predavanju na Derptskom sveučilištu, ostavio sam ga u proljeće 1928 godine i preselio se u Rigu, u Letonsku. Ovamo me je pozvao pokojni ruski izdavač-mecena Nikola A. Bjelocvjetov radi stalnog rada u njegovoj velikoj i svakodnevnoj ruskoj novini »Slovo« (»Riječ«). Ovdje sam započeo spremati za štampu novu moju monografiju »Puškin-mistik«, koja je izašla 1930 godine.

Za nekoliko mjeseci boravio sam tada u osamljenoj Libavi, koja se nalazi na Baltičkoj morskoj obali, blizu Rige. Gospodin Bog mi je poslao ovdje jedan značajan susret, koji je odigrao veliku ulogu u mom životu.

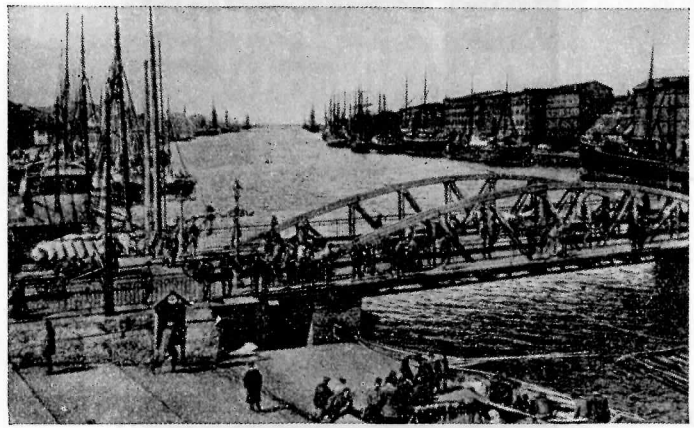

Luka u gradu Libavi.

Bio sam i fizički i moralno umoran raznovrstnim Jurjevskim intrigama, pa sam uslijed toga doživio dugotrajni i teški period duševne depresije.

I tu, u Libavi, imao sam priliku ne samo upoznati se, nego i blisko se sprijateljiti s propovjednikom Georgom Lutzom, koji je pripadao religioznom pokretu evanđeoskih kršćana.

Ova je protestantska sekta, koja je na racijonalistički način tumačila Sveto Pismo, preporučavala svojim sljedbenicima da žive strogo po Svetomu Evanđelju, spajajući u sklad njegovu nauku s pravilima ličnog ponašanja svakog čovjeka.

Prividna jednostavnost i jakost ove religiozne i primitivne nauke privremeno je išla meni u korist. U značajnoj mjeri sudjelovala je u tom pravcu simpatična i moralno privlačiva ličnost propovjednika Georga Lutza.

To je bio čovjek velike religiozne uvjerljivosti. Kod njega sam opazio mnogo plemenitosti i čiste iskrenosti. Osim toga imao je dar izvrsnog govorništva.

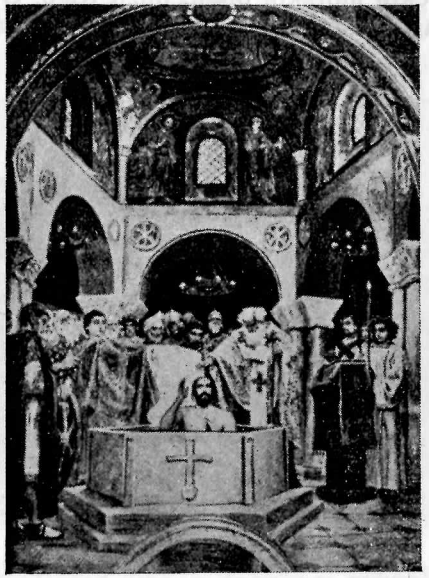

Krštenje ruskog vladara kneza Vladimira.
(Slika Vosnecova)

Mi smo se intimno sprijateljili. Mislim, da je on intuitivno, potsvjesno osjetio religioznu jezgru moje duše. Nikad neću zaboraviti travanjske noći 1929 godine u Libavi, kad sam do samog svitanja razgovarao sa Georgom Lutzom o poznavanju Boga. Kad su nad gradom zasjali prvi zraci sunca, koje se rađalo, Lutz je položio svoju ruku na moje rame, pa rekao glasom, koji je drhtao od dubokog uzbuđenja:

»Došlo je za vas, dragi prijatelju, vrijeme, da se obratite Gospodinu Bogu!«

Drugi sam dan još spavao, kad mi je Lutz donio, kao poklon, jedno minijaturno rusko Evanđelje. Na prvoj strani bilo je napisano njegovim snažnim i tvrdim rukopisom: »Dem Herrn Professor von Stein zum täglich segensreichen Gebrauch in Liebe gewidmet von Georg Lutz. Ev. Joh. 5, 39. Libau, den 25. IV. 29.«

S ovim Evanđeljem nikad se ne rastajem, svakodnevno i pobožno ga čitajući. Također, od ovog datuma, računam dane svoga novog života u Gospodinu.

Lutz je učino za mene mnogo: on mi je pomogao da shvatim samoga sebe, a osobito da razumijem, da je život bez Boga za mene

Prvi ruski zakonodavac knez Jaroslav Mudri.
Vladao je Rusijom god. 1019—1054.
(Starinska slika)

više nemoguć. Ovaj bi život bio sličan pogibeljnom i jadnom boravku u bezdušnom prostoru. Od ovoga sam časa naime razumio da sam dužan ne samo slijediti u svemu volju Božju, nego Njemu, jedinomu Bogu, pokloniti i sve svoje snage, i sve težnje svoje duše.

Još sam se čitav mjesec dana koristio ugodnim društvom Georga Lutza, a zatim, svršetkom svibnja, vratio sam se u Rigu.

Ovdje, kako se činilo Lutzu, bilo je moguće mnogo šire iskoristiti moje snage u služenju Gospdinu Bogu. Također on je insistirao, da se ovdje upoznam s mjesnim evanđeoskim propovjednikom Molčanovom.

Zaista počeo sam dolaziti na sastanke i kongrese evanđeoskih kršćana u Rigi, Mitavi i drugim gradovima Letonske. Ali moje poznanstvo s Molčanovom bilo je donekle kobno...

U moralnom pogledu bio je ovaj Molčanov dosta suprotan milomu Lutzu.

Ponjemčeni Rus, koji je govorio njemačkim jezikom bolje nego ruskim, isprva mi se mnogo sviđao, i svojom pripravnošću, i učtivošću, i mekoćom svojih manira. Ali izbliza promatrajući ove njegove crte brzo sam razumio, da se ispod svega ovoga krije neiskrenost i velika častohlepnost.

Ruski veliki knez Vladimir Monomah i njegovi savjetnici. Vladao je Rusijom god. 1113—1125.

(Starinska slika)

Molčanov je zaista bio veoma uplivan među evanđeoskim kršćanima. Naskoro je on svoju uplivnost, u potajnosti započeo iskorišćivati na moju štetu.

Stvar je u tome, da je, po namisli Lutza, vijeće propovjednika evanđeoskih kršćana namjeravalo poslati mene za nekoliko godina u Njemačku radi spreme u zvanju evanđeoskog propovjednika. Sasvim jednostavni slučaj pokazao je, da Molčanov, koji je stalno podcrtavao svoje veliko prijateljstvo prema meni, u stvarnosti, na svaki način, intrigirao protiv mog putovanja u inozemstvo.

Kad je, radi njegove dvolične taktike u vijeću evanđeoskih propovjednika pukla razlika u mišljenju, učino sam jednu predstavku,

u kojoj sam javio, da se odričem putovanja u inozemstvo, jer ne želim, da postanem predmet nesporazuma i svađe među njima.

Skupo me je stalo ovo razočaranje u jednom čovjeku, kojega sam priznavao odanim svojim prijateljem. Ali nije samo ovo jedno razočaranje primoralo mene, da se udaljim od evanđeoskih kršćana.

Njihova nauka, kad sam je upoznao izbliza, nije me mogla zadovoljiti: suviše je bila ona uska i pokatkda sasvim krivo i samovoljno tumačila Sveto Pismo. Osim toga u ovoj se nauci osjećao veliki utjecaj toga hladnog i suhog racijonalizma, koji je tako svojstven i protestantizmu, i sektama izvedenim od njega.

Možda baš zbog nekakve širine moje ruske naravi, osjećao sam se i suviše zbijen u duboko palanačkim i primitivnim okvirima religiozne nauke evanđeoskih kršćana. Za mene je bio stalno duboko privlačiv univerzalizam kršćanstva, koji je bio tuđ evanđeoskim kršćanima i nepoznat među njima. Lično, oni su bili koji put i dobri ljudi, ali, na žalost, suviše uski u svojim religioznim pogledima.

Ljeti 1929 godine jedan od mojih dobrih poznanika primio je u Rigi pismo iz Engleske, i to od poglavara ruskog baptističkog pokreta — pastora Vasilija Fetlera. U ovom je pismu Fetler izrazio želju, odmah poslije svoga povratka u Letonsku, da se pobliže upozna sa mnom i eventualno pregovara radi mog najbližeg učešća u baptističkom religioznom pokretu.

Tada sam čekao povratak pastora Fetlera u njegovu domovinu. O njemu su meni, od svih strana, govorili kao o neobičnom i izvrsnom čovjeku, koji se odlikuje izvanredno širokim zamahom, isto kao i istinito univerzalnim razumijevanjem cilja i zadatka kršćanstva.

Moja su iščekivanja bila nestrpljiva, ali nisam ni mislio, da, prelazeći od evanđeoskih kršćana k baptistima, padam doslovno iz vatre u vatru.

BAPTISTI

Dočekao sam pastora Fetlera u Rigi na početku jeseni 1929 godine, i već smo se sutradan sastali.

Učinak što ga je činio ovaj poglavar ruskih i letonskih baptista bio je veoma snažan. Fetler je bio jedna doslovno markantna figura. On je bio prepun energije, koja kljuća i vri. Zamah je njegova rada bio izvanredno širok. Ime Gospodina Boga i izraz »spremno i stalno služiti Njemu« nijesu silazili s njegova jezika.

Mi smo se brzo s njime potpuno sporazumjeli. On mi je ostavio u dužnost da upravljam ruskim odsjekom njegova opširnog duhovnog izdavačkog poduzeća i uređujem njegov religiozni časopis »Gost«.

Pri tome, kako se sam on izrazio, on je priznavao i moju erudiciju, i moje iskustvo i radi toga pokazao se spremnim ostaviti mi po volji potpunu slobodu djelatnosti. Osim toga obećao mi je, da će samo zadržati za sebe općeniti nadzor nad poslom, koji je bio meni povjeren.

Ne gubeći vremena, smjesta sam započeo svoj rad, pristupivši k sistematskomu ostvarenju svog zadatka.

*

Kad sam se pažljivije zagledao u religioznu ideologiju baptista, uvjerio sam se, da među njima i evanđeoskim kršćanima skoro nema razlike.

Kao prva, tako je i ova protestantska sekta imala pravo racionalističko obilježje. Svi su oni tražili od vjernika, da njihov život strogo odgovara zahtjevima sv. Evanđelja. Ali, dok su baptisti tražili od svojih sljedbenika ponovno krštenje, evanđeoski kršćani govorili su da to nije potrebno.

Ipak je u samom karakteru i razmjerima religioznog rada bila ogromna razlika. Kolikogod su evanđeoski kršćani bili skromni i pallanački odgojeni, toliko su baptisti nasuprot biti smioni, zamašni i zaista poduzetni na američki način.

Njihove molitvene kuće u Rigi, pa osobito njihov, tako zvani, »Hram Spasenja«, zanosili su svojom grandioznošću i ljepotom unu-

trašnjega uređaja. Njihove molitvene skupštine bile su stalno vrlo vješto organizirane, da su mogle privući velik broj slušalaca.

Često su baptistički propovjednici zalazili s misijonarskim ciljem i u provinciju. Za ovu svrhu, kao i za organiziranje baptističkog religioznog ureda, koje se brinulo za njihove hramove i centralne misije, trošili su »astronomske« svote novaca

Predgrađe grada Moskve.

Mora se priznati, da je »spiritus movens« — duša baptističkog religioznog rada, pastor Fetler, bio zaista genijalan da smogne od nekuda novčane priloge i potrebita materijalna sredstva za svoj misijonarski posao. Dugo je vremena živio u Engleskoj i Americi, što je sve proširilo moć i snagu njegove okretnosti. U organizacijskom poslu molitvenih skupština on se služio, bez svake zbunjenosti, zaista američkim načinom rada. Na tim su molitvenim skupštinama svaki put, osim nekoliko propovjednika, sudjelovali i kor i orkestar, i solo vokalni nastupi, naravno religioznih tema.

Sve to skupa privlačilo je mnoštvo ljudi, istina više radi prazne radoznalosti nego kao istinite vjernike. Brzo sam se mogao uvjeriti, da se velika većina njih ponašala prema molitvenim skupštinama baptista kao prema interesantnoj pozorišnoj predstavi.

Ali nema sumnje, da je pastor Fetler imao u velikoj mjeri dar dubokog poznavanja psihologije masa. On je znao, kako treba djelovati, da te ona shvati i razumi. Za dugih satova, kako su trajale molitvene skupštine, on je znao držati pažnju prisutnih stalno u napregnutom stanju.

I u isto vrijeme kad su pravoslavne i protestantske crkve grada Rige bile gotovo prazne, baptistički centralni »Hram Spasenja« pastora Fetlera bio je dupkom pun.

Jutro u ruskoj šumi.

(Slika Šiškina)

*

Potpuno zaduben u svoju uredničku i izdavačku djelatnost trošio sam, nemoćan za šta drugo, sve svoje vrijeme. Skrenuvši pažnju samo na književni rad, nijesam imao mogućnosti ni dokolice za promatranje prilika oko sebe.

Ali s vremenom došao je moj posao u obični svoj tok i tada sam se mogao pažljivije ogledati na sve, što se dešavalo unaokolo mene.

Već me otprije privukla okolina saradnika pastora Fetlera. Ona se većinom sastojala od žena-misionarka i mnogo manje od potpuno njemu podložnih misijonara-muškaraca. Oni su svi bili sasma lišeni svojih ličnih osebina i u svemu potčinjeni pastoru Fetleru. Oni su u njega ushićenim očima gledali kao nekog poluboga.

A opazio sam i nešto drugo. U Fetlerovoj okolini bilo je nekoliko osoba, koje su bile osobito bliske pastoru i s kojima je on u svojoj radnoj sobi imao duge i konfidencijalne razgovore. Jednom mi je jedna iskrena činovnica kancelarije Fetlera prijateljski preporučila, da budem s ovim osobama naročito oprezan. Nije mnogo trebalo, pa da se uvjerim da su ovi ljudi bili lični špijuni pastora Fetlera.

Pače sam primjetio, da sam i ja postao objekt njegove špijunaže. Iz moga kabineta, u prostorijama za misije, s moga pisaćeg stola, nestajalo je sad jedno sad drugo lično moje pismo, da se kasnije opet vrate natrag. Jasno je, da je moju korespondenciju čitao pobožni pastor i da sam ja bio pod budnim njegovim nadzorom.

Hram Uskrsnuća Kristova u Petrogradu na mjestu, gdje je bio ubijen ruski car Aleksandar II (1 III 1881)

Pohađajući redovito štampariju Fetlera, koja je bila u centrumu grada Rige, potpuno slučajno bio sam svjedok još i drugih prizora, koji su me veoma neprijatno iznenadili: u skupinama su dolazili zidarski radnici radi dugih uzaludnih objašnjavanja sa Fetlerom. Oni su bili prevareni u računu u toku zidanja njegovog grandioznog »Hrama Spasenja«.

Sve je to malo pomalo s neočekivane strane blijedilo preda mnom moralni lik glasovitog baptističkog misijonara, koji mi se još malo prije činio kao neki idealan i religiozan djelatelj.

Konačno sam razumio i druge negativne crte ličnosti pastora Fetlera. Primoran sam zaustaviti se na njima, jer je jedino on bio duša čitavog baptističkog religijoznog djela.

Prva je od ovih crta bila »mania grandiosa« — manija veličanstva, koja mu je bila svojstvena u velikoj mjeri. Čini mi se, da je on zaista patio od ove psihičke bolesti. On je sebe smatrao ne samo velikim čovjekom, nego i velikim svecem. Neko je vrijeme, po primjeru svetih apostola, stavljao svoje ruke na glavu bolesnih članova misija i njihovih rođaka. Uzaludno je i govoriti da iz ovoga načina liječenja nije bilo nikakvih povoljnih rezultata. Ali to je malo uznemirivalo samopouzdanog pastora Fetlera.

Njegov je despotizam išao veoma daleko i svoje obećanje, da se neće pačati u moj rad nije držao. On je gnječio sve, miješajući se u sve, počevši od kupovine hartije u kancelariji do spremanja hrane

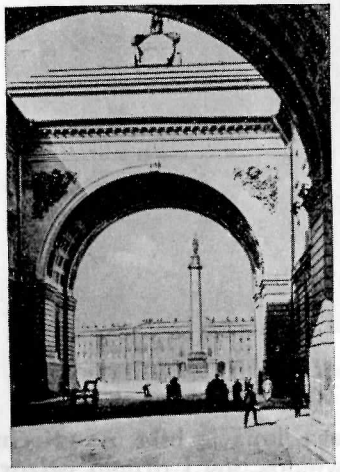

Pogled na Zimski Dvorac u Petrogradu.

u misijskoj kuhinji. Pri tome on je bio gazda, po riječi jednog ruskog društvenog radnika, kao konj u dućanu za posuđe. Često bez smisla i razumijevanja istjerao je napolje neugodne njemu propovjednike, prepuštajući ih sudbini, bez korice kruha.

Uz to sam također opazio neke sumnjive simptome boljševičkih simpatija pastora Fetlera: tako se u njegovoj sredini pojavio neki veoma čudni »tovarišć« — drug Ilija iz Sovjetske Rusije, koji je propovijedao na molitvenim skupštinama kao pravi komunistički demagog. U isto vrijeme našla se i druga, ne manje sumnjiva, ličnost

njegove okoline, nekakav Vasiljonok, koji je brižljivo sljedio u dvorani za svakim licem, koje je govorilo na molitvenim skupštinama i brižno je bilježio u svoju malu bilježnicu jezgru njihovih govora i molitava.

Pa da i nijesu ove prilike bile pokrivene zastorom religioznosti, ipak je bilo nepodnošljivo raditi u toj atmosferi nasilja, laži i špijunaže. Zbog toga sam očekivao zgodni slučaj, da bih se rastao s baptistima. Sam Fetler pružio mi je ovu priliku.

Spomenik caru Petru Velikom u Petrogradu.

Petrograd u danima početka boljševizma.
(Slika Dobužinskog)

On je reklamirao nadaleko i uspio obavijestiti svakoga, da će držati jedno predavanje o kultu Majke Božje. Ogromna dvorana »Hrama Spasenja« bila je prepuna. Našao sam se sam, i trebalo mi je teškog napora da ostanem u dvorani do svršetka ovog predavanja.

Ni prije ni poslije nisam nikad čuo ovakvih svetogrđa i ovakog cinizma, kojim se poslužio pastor Fetler, govoreći s protestantskog gledišta o dogmi Bezgrešnog Začeća. Da Sv. Djevica Marija ne bi bila Majka Božja, nego samo obična žena, morali bi se naći pošteni ljudi, koji bi ustali u obranu Njezine časti protiv bezobraznih i uvredljivih ispada pastora Fetlera.

Čaša moje strpljivosti bila je puna. U samom pravoslavlju ja sam stalno osjećao duboko i pobožno poštovanje prema božanskoj svetosti Majke Božje. Jedno od najdražih mojih vjerovanja još od djetinjstva bilo je ciničkl prezreno i upljuvano od jednog neotesanog i grubog zanesenjaka i fanatika, koji, u sljepoći svojoj, sam nije znao što čini.

Prekid naših odnošaja postao je neizbježiv i on se je ostvario.

*

Sada, bacajući jedan letimičan pogled u prošlost, počinjem misliti, da ni pastor Fetler, niti baptisti, koji ga okružavahu, u stvarnosti nisu nikad bili pobožni i religiozni ljudi. Njima je religija bila potrebna samo kao neki zanat, koji je prikrivao ostvarenje ličnih njihovih ciljeva. Oni nisu bili ništa drugo, nego religijozni spekulanti.

Baptistički misijonari i propovjednici čvrsto su držali svoja mjesta, jer im je to pružilo laku mogućnost slatko jesti, slatko piti i slatko spavati, budući da su oni primali ogromnu plaću, poglavito iz inostranstva i to iz Engleske i iz Amerike. Šta se tiče gomile slušalaca, koij su napunjali »Hram Spasenja«, njih je vodila po-najviše radoznalost i žeđ za novim prizorima.

Ali meni, koji sam iskreno vjerovao, nije bilo mjesta niti između prvih, niti između drugih.

Već davno, za dugih satova i teških razmišljanja, u mojoj je duši sazrijevala misao, da ostavim negostoljubivi Baltik i da se preselim u Jugoslaviju, u korist koje sam mnogo radio u prošlosti. Napokon mi je pošlo za rukom, da ostvarim ovu namjeru, i proljeće 1931 godine već me je zateklo u državi Srba, Hrvata i Slovenaca, gdje živim srećno do danas.

NA PRAGU ISTINITE CRKVE

Razočarana s evanđeoskim kršćanima i s baptizmom moja je duša snažno reagirala: privremeno vratio sam se ponovno k pravoslavlju. Tada sam počeo misliti da možda previše strogo sudim o njemu, radi čega sam zaželio provjeriti svoje pređašnje zaključke. To je bilo uzrokom, da se, samo za neko vrijeme, opet približim ruskim pravoslavnim krugovima u Beogradu, u kojima sam se i dalje pažljivo i sve promatrajući kretao.

*

Prvo ugledno lice, koje je palo na polje mog vida, bio je starovremešni ruski metropolita Antonije (Vadkovski).

Prema meni ponašao se ovaj zaslužni hijerarh ruske pravoslavne crkve velikom pažnjom i stalnom blagonaklonošću, pa sam o njemu sačuvao dobre uspomene. Ali ova okolnost svejedno ne može me smetati u nepristranoj ocjeni njegove ličnosti.

Mislim da su njegovi štovatelji pretjeravali, cijeneći njegovu duhovnu vrijednost. Srcem on je bio, bez sumnje, dosta dobar čovjek, ali na žalost, u isto vrijeme bio je bez zdravog duha ozbiljne samokritike. O tome između ostalog svjedoče njegove potpuno neuspjele historijske šetnje u rusku književnost (»Puškin kao moralna ličnost i kršćanin« i »Rječnik za djela Dostojevskog«), koje dokazuju veliku uzanost piščevog vidokruga.

Upoznao sam se, istina, s metropolitom Antonijem u njegovoj iznemogloj i klonuloj dobi. Pa i ova tjelesna smalaksalst nije mogla ugasiti njegov religiozni fanatizam. U stvari, ovaj je fanatizam i bio uzrok našega rezilaženja.

Kad sam ga jednoč posjetio, dao mi je metropolita Antonije jednu svoju knjižicu, zamolivši me, da je pažljivo pročitam. To su bili »Razgovori pravoslavnog svećenika sa svećenikom unijatom, i to o bludnjama latina«.

Ova je knjiga djelovala porazno na mene. Ona je bila napisana ne samo u oštrom tonu, nego je čitva bila prožeta nepoštivanjem prema tuđim vjerskim pogledima i uvjerenjima. Ovom je djelu nedostajala poniznost i objektivnost u izlaganju ove delikatne teme. Već od ranih godina moje mladosti bio sam odgojen u duhu ne samo

tolerantnosti, nego i poštovanja prema svim religijama. Pri tome sam se osobito pažljivo odnosio prema katolicizmu, bez obzira na to, što ga nisam ni poznavao. I zbog toga morao sam duboko i strogo osuditi ovaj polemički trud metropolite Antonija, koji nije bio dostojan njegova imena.

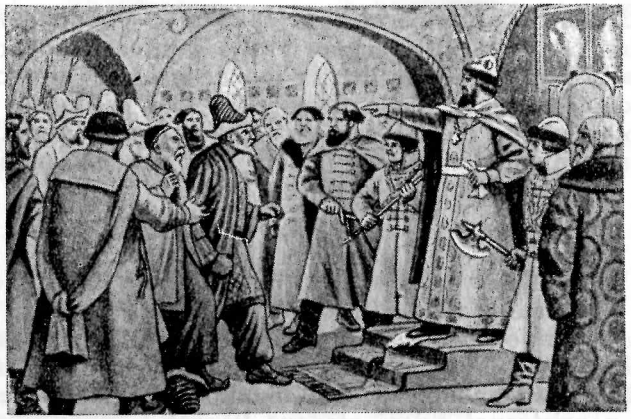

Ruski car Ivan III (g. 1480) svrgava tatarski jaram, koji je bio nad Rusijom.
(Starinska slika)

Pri ličnom našem ponovnom sastanku ja sam, opravdajući se radi otvorenosti svojih riječi, izrazio staromu ruskomu hijerarhu svoj potpuno negativni pogled na njegovu knjigu. Jasno je, da on nije očekivao od mene tako oštre i otvorene ocjene. Starac nije mogao sakriti svoje negodovanje. Rastali smo se dosta hladno i od tada nestalo je iskrenosti i topline iz našeg dodira. Sretali smo se poslije toga vrli rijetko, a nakon malo vremena preminuo je metropolita Antonije u dubokoj starosti.

*

Poznanstvo s metropolitom Antonijom uvelo me je u njegovu okolinu, koju su tvorili ruski svećenici i svjetovnjaci. Ali i odatle nijesam ponio dobar utisak. Ovdje je bilo suviše malo iskreno religioznih i pobožnih ljudi. Većinom su to bili karijeriste u svećeničkom ruhu i svjetovnjačkoj odjeći. To me je primoralo ući u prepirku i oštar protest radi vječno zatvorenih vrata ruskih pravoslavnih crkava u Beogradu. Veoma me je uznemirivalo, što su ova vrata, van vremena bogoslužja, stalno bila pod ključem. Uzalud sam se pozivao na protivni primjer srpskih pravoslavnih crkava, dokazivajući potrebu pobožnog čovjeka pomoliti se Bogu u tišini i povučenosti. Ništa nije uspjevalo: lijenost i nemar za Božju stvar bili su snažniji nego li sva moja nagovaranja.

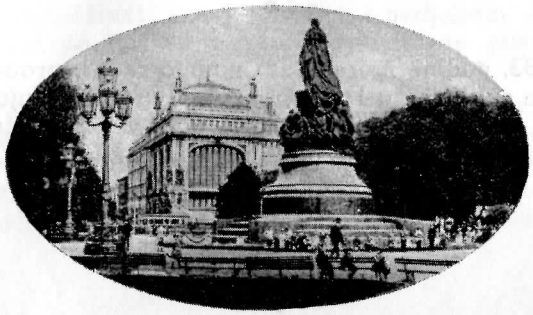

Spomenik ruskoj carici Katarini II u Petrogradu.

Naskoro mi je Gospodin Bog poslao i drugih okolnisti, koje su još više ojačale moje prijašnje razočaranje u ruskom pravoslavlju.

*

Bila je divna svibanjska večer. Došao sam iz Beograda u Zemun u pohode jednom svom prijatelju. To je bio stari i zaslužni general Nikola G. Gruzević-Nečaj, duboko iskren i vatreno pobožan čovjek. Sjedjeli smo na klupi šetališta, na obali Dunava i mirno razgovarali. Iznenada se nađe pred nama poznanik generala, svećenik Fjodor Titov, koji je bio profesor na teološkom fakultetu beogradskog sveučilišta. Počeli smo živahno razgovarati i general Gruzević-Nečaj, okrenuvši se premo Titovu, zamoli ga:

»Već sam vas odavno htio zamoliti, gospodine profesore, budite tako ljubezni, pa mi posvetite pola sata vašega vremena. Teško me muče nejasna i sporna pitanja Svetog Pisma, osobito ona iz Starog Zavjeta«.

»Prestanite . . . Dosta je o tome, prijatelju!« — rekao je Titov dobrodušnim, ali podrugljivim tonom, stavivši svoju ruku na rame starog generala. »Odakle vam želja baviti se ovakovim besmislicama. Ostavite se, čovječe, ovih ludosti i pustite to za zabavu starim babama . . .«

Ovakav odgovor iz ustiju jednog svećenika, i to još bogoslova naučenjaka, upravo me je zbunio. Ovaj odgovor bio je sav prožet neprikrivenim i izazivajućim cinizmom. Dulje nijesam mogao ostati u društvu ovog nedostojnog službenika Božjega oltara. Podigao sam se s klupe, ostavio ga i otišao s dubokim negodovanjem.

*

Jeseni 1933. godine morao sam mnogo raditi, proučavajući mnogobrojne ruske rukopise u Državnom Arhivu na Cetinju. Ovamo sam često putovao iz Dubrovnika, gdje je u to vrijeme stanovala moja porodica. Jeza bi me svaki put uhvatila, kad bih prolazio kroz

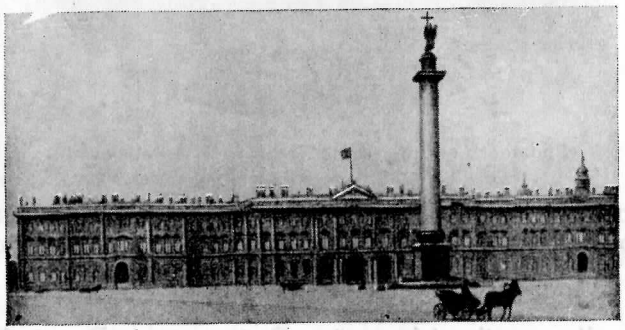

Spomenik ruskom caru Aleksandru I u Petrogradu. Vladao je Rusijom god. 1801—1825.

opasne planinske kose od Kotora do Cetinja. Sjedeći u automobilu uz šofera, ja sam u strahu pomišljao, kako je dovoljan samo jedan neoprezan ili netočan okret volana, i već bi auto propao u provaliju, donoseći putnicima neminovnu pogibelj. Ovo me teško razmišljanje potaklo i sjetilo druge, teže misli, koliko nas kobnih i često smrtnih opasnosti, koje ipak ne možemo unaprijed znati, opkoljuje u našem životu. I još jedno: kako moramo stalno biti pripravni na smrt, koja na nas vreba možda baš za ovim zavojem.

Poslije ovih spasonosnih opomena i spoznaja moje savjesti i uma, odlučio sam da se, prije povratka iz Cetinja u Dubrovnik, pripravim za svetu ispovijed i svetu pričest.

Ako se ne varam, morao sam se povratiti kući u srijedu, dakle nekoliko dana kasnije. Uoči svog povratka, u utorak, našao sam bez

truda na Cetinju jednog pravoslavnog svećenika i otvoreno mu razložio svoju želju za sv. ispovijedu i sv. pričešću.

»To su sitnice!« — planuo je na mene. »Stotine ljudi putuju ovim planiskim putem, pa nikome ne dolazi na pamet da se zato ispovijeda i pričešćuje... Vi ste odviše osjećajan čovjek! I još jedno...« — dodao je on, na čas prekinuvši razgovor. »Običavam ispovijedati i pričešćivati samo subotom i nedjeljom. Ako želite, čekajte na Cetinju do tog vremena. Tada ću vas pustiti sv. sakramentima«.

Nijesam mogao tri dana dulje ostati na Cetinju, pa sam radi prezaposlenosti morao krenuti natrag u Dubrovnik bez ispovijedi i pričesti. Imao sam dosta vremena na putu misliti o nehaju pravoslavnog svećenika, koji je odviše visoko cijenio svoj mir, koji je očigledno ugodno i bezbrižno uredio svoj život na Cetinju.

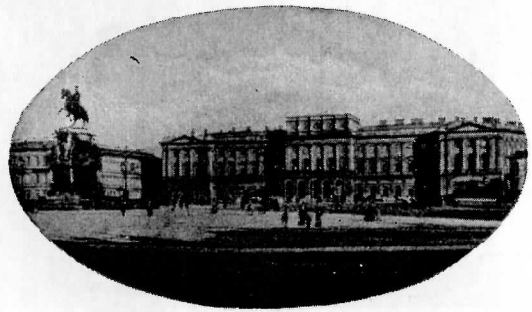

Zgrada Državnog Savjeta u Petrogradu.

*

Nijesu mnogobrojni bili moji zadnji i novi utisci o pravoslavlju. Nažalost i onoliko koliko ih je bilo, stalno su me i ustrajno odvraćali od njega. Gdje je dakle to duhovno utočište, luka vatrene vjere za sve iznemogle i opterećene? Eno onaj pravoslavni visoki duhovni hijerarh, koji je pun zlobe prema katolicizmu, pa oni pravoslavni svećenici koji, nakon službe Božje, zatvaraju vrata svojih crkava; onaj pravoslavni profesor teologije, koji naziva ludim besmislicama teške riječi Svetog Pisma, i konačno ovaj pravoslavni službenik oltara, koji dopušta vjernicima pristup svetim Sakramentima samo u određene dane... Kako je to sve gorko, da se oštrije ne izrazim, i kako je to tužni prizor!

Sve me je uvjeravalo, da se moram okrenuti od pravoslavlja i potražiti religioznu luku, gdje ću naći mir svojoj duši. Opet sam je počeo tražiti i s Božjom pomoću našao sam je lako i slobodno. Nijesam još mislio, da je ona tako blizu mene...

A ona je već bila preda mnom!

*

Čini mi se da mogu točno odrediti momenat, kad je konačno nikla kod mene misao o mojem prelazu na katolicizam. To se dogodilo u rano jutro mjeseca listopada 1933. godine.

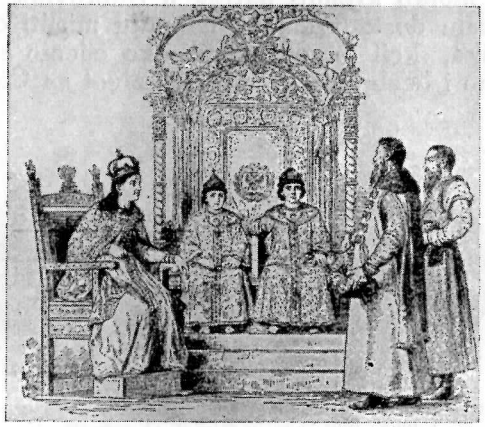

Careva kći Sofija i carevi sinovi Ivan i Petar Aleksejeviči u svečanoj audijenciji god. 1682.
(Starinska slika)

Da nastavim svoj rad na Cetinju, išao sam u Dubrovniku putem sv. Jakova, gdje sam tada stanovao, na Pile, da odavle autobusom nastavim u Cetinje. Bilo je gotovo tamno, kad sam prije šest sati u jutro prolazio uz crkvu Dominikanskog Samostana. Išao sam zamišljeno, i prolazeći uz crkvu podignuo glavu i opazio, da je crkva rasvijetljena.

»U tako ranu uru?...« zapitao sam se u čudu i odmah mi dođe želja da uđem u hram.

Udovoljavajući svojoj želji, brzo sam se popeo stepenicama i nehotice se zaustavio na pragu. Crkva je bila puna vjernika. Naprijed, kao neko divno priviđenje, stajao je kip Majke Božje. Vjernici su,

pokleknuvši, molili Boga, a unaokolo oltara prostrte ničice, ležale su tamne figure redovnika, koji su primali svetu pričest. Činilo se, da je čitav zrak, koji je bio prožet mirisom kasnog jesenjeg cvijeća, disao molitvenom pobožnošću, koja je snažno prodirala u duše.

Bio sam duboko potresen ovim prizorom religioznog uvjerenja, kakvoga nikad do tada nijesam vidio. Malo po malo osjećao sam, da postajem dionikom ove službe Božje, koja je, premda meni tuđa, ipak tako moćno obuzela čitavo moje srce.

Ali, morao sam otići... S bolnim osjećajem tuge otkinuo sam se od ovog divnog doživljaja, koji mi je dao doživjeti sam Gospodin Bog.

Ruska seljakinja.

»Kakva sreća osjećati i moliti se Bogu, kao oni ljudi u katoličkom hramu!«, mislio sam, kad sam silazio niz stepenice Dominikanske crkve.

*

I ova me misao dugo pratila na mojem putu u Cetinje.

Živo se sjećam i drugog religioznog užitka, koji je također bio povezan s Dubrovnikom.

Slučajno sam bio svjedok jedne religiozne procesije, koja je polagano kretala po Stradunu. Svečano je išao u raskošnom ponti-

fikalnom odijelu, pod bogatim baldahinom, preuzvišeni biskup, okružen pobožnim klerom. Uz trotoare, s dvije strane ulice, išli su vjernici s velikim zapaljenim svijećama u ruci, stvarajući dva besprekidna i živa ljudska lanca. Svi, koji su dolazili u susret procesiji, kad bi joj se približili, pobožno bi poklekli.

Ova religiozna ceremonija, koja je u velikoj mjeri običajna u starom i pobožnom Dubrovniku, bila je za mene prava rijetkost. Promatrajući ovu procesiju, punu pobožnog štovanja, začeo sam ovu misao: »Ovo su sveti trenutci, kad bučna ulica može postati sređeni, tihi i svečani hram Božji!«

Ruski veliki knez Dmitrije Ivanović Donski moli Boga pred odlučnom bitkom protiv Tatara na Kulikovom polju 8 rujna 1380 god.
(Starinska slika)

I opet me je uslužno pamćenje obdarilo drugom sličnom misli: »Ali svakako nikad i nigdje, ni u jednoj drugoj vjeroispovijesti ne može biti takvo čudo preobraženja ulice u hram Božj«.

I tada sam i ja, još inovjerac, pobožno kleknuo, kad mi se primakla katolička religiozna procesija.

*

Jedne večeri došao sam s gospodom ponovno u isti hram Dominikanskog Samostana u Dubrovniku.

Molio se pobožno Ružarij, ali niti njegovo značenje, niti blagoslovljeni upliv nijesu mi još bili razumljivi.

Skladno i ozbiljno, ali u isto vrijeme i ponizno, izašli su iza oltara po dvoje u redu, redovnici, koji su kleknuli, molili se, klanjali do zemlje i ponovno otišli za oltar. A nad njim divnom i mirotvornom melodijom svečano su brujile orgulje.

I tada sam pomislio: kako je lak i svijetao prijelaz u drugi svijet, poslije ovakve molitve pod svodovima katoličkog hrama, koji već tone u večernjem sumraku i slatkoj tišini.

Ova molitva, ponavljam, osobito svojestvena katoličkom hramu blagotovrno priprema dušu za smrt. I pitam, tko nam kao sveta katolička crkva daje savjet, koji nas spasava? To je savjet na vrijeme se pripraviti za svršetak život, za neizbježnu smrt.

Zaista, to nije prolazno raspoloženje, koje pruža pravoslavna služba Božja, nego izraz najdublje i možda najznačajnije za čovjeka religiozne misli. Ovdje imamo ne pasivno posmatranje, nego aktivno

Katedrala sv. Isaka u Petrogradu.

djelovanje u spasu svoje duše.

I ponovno sam otišao iz crkve potresen i dirnut do suza.

*

Proživivši ove utiske razumio sam da sam našao istinitu i sigurnu luku spasa. Opipao sam udaranje religioznog bila i sada više nijesam mogao biti od njega otrgnut.

Živo se sjećam zadnjeg svog putovanja iz Dubrovnika do Cetinja. Čitavo sam vrijeme, u toku putovanja, naporno mislio, da potrebno napokon odlučim.

I u svojoj skromnoj sobici na Cetinju proveo sam dugu noć bez sna. Odluka, koja mi je bila nadahnuta od samoga Boga, borila se

s glasom lukavštine. Ovaj lukavi glas govorio mi je prijeteći mi se mišlju o mom renegatstvu, o otpadništvu od vjere mojih otaca, o izdajstvu nacionalnih zavjeta, o svemu, što može tom prilikom reći lažna savjest. Pokleknuo sam pred nezastrtim prozorom i, gledajući u noćno nebo, dugo i vatreno molio do svitanja, proseći Boga da me okrijepi u mojoj odluci.

I kad je jedva svanulo podignuo sam se s koljena: u mojoj je duši ne samo sazrela, nego se već i učvrstila i očeličila jedna nepokolebljiva odluka...

U ovom najznačajnijem momentu mog života bio sam već u krilu svete katoličke crkve.

U LUCI SPASA

Utisci, koje sam preživljavao u Dubrovniku, duboko su djelovali na moju dušu. Religiozna pobožnost, kojom je skroz prožet život ovog divnog starog grada, bila je za mene poučna i blagotvorna.

Mene je moćno obuzeo čar ove svetosti, kojom dišu mnogobrojni hramovi i samostani. Osjećao sam da u njima stanuje sam Bog.

Ruski ljetopisac Nestor (XII stoljeće).

Ubrzo je Dubrovnik, ovo mjesto moga obraćenja k Bogu u svetoj katoličkoj vjeri, postao za mene najdraži grad na svijetu.

U ovo sam vrijeme bio primoran, zbog poslovnih stvari, otići za kratko u Beograd. I tada sam na rastanku s pobožnim Dubrovnikom pravo osjetio u kolikoj je mjeri on mio i drag momu srcu i kako ga vatreno volim.

Sjećam sam, kako sam brojio ne samo dane, nego i satove, koji su me odvajali od vremena moga povratka kući, natrag u domovinu moje preporođene duše.

Dubrovnik je bio svjedok dugih mojih šetnja po njegovoj divnoj okolici. One su me gledale, kako u dubokoj zamišljenosti mislim na svoju zavjetnju odluku da pređem na katolicizam.

Jedne se još i danas živo sjećam.

Tada je Gospodin Bog kušao s teškim brigama za koricu svakidašnjeg kruha.

Bilo mi je još teže pri pomisli da će mi biti još gore, kad ostvarim svoju namjeru, kad pređem na katolicizam.

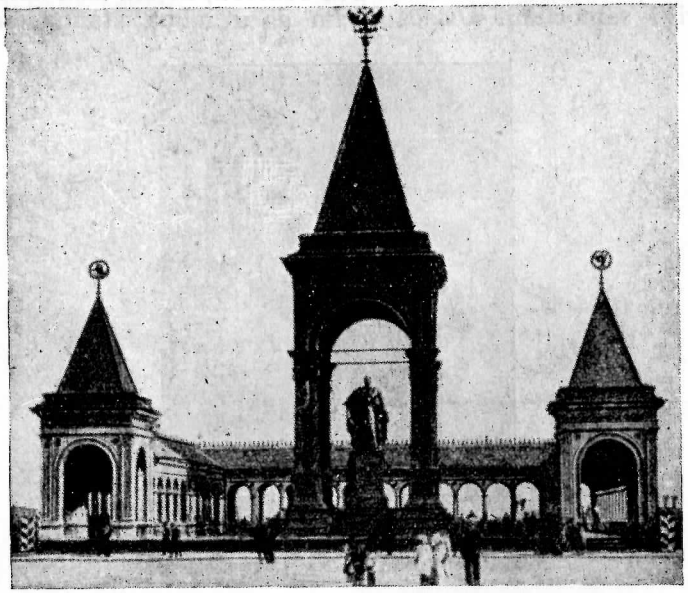

Spomenik ruskomu caru Aleksandru II u Moskvi.

To su bile teške i tamne misli.

Zaronjen u njih, išao sam a da sam nijesam znao, kamo idem.

Prenuvši se od svojih misli, našao sam se pred vratima samostana o. o. Kapucina, koji mi tada još nije bio poznat.

Ušao sam unutra i stao pred hram Gospe od Milosrđa.

Kad sam stupio u crkvu, odmah sam osjetio olakšanje i mir.

Dolaze mi na pamet riječi glasovitog ruskog pjesnika:

»Zdjesj tišina, zdjesj vsjeh strastej zabvenje . . .« t. j: »Ovdje je

mir i tišina, ovdje se zaboravljaju sve strasti . . .«

Duboko dirnut svetošću ovoga meni nepoznatog Božjeg doma, pokleknuo sam pred čudotvornom slikm Majke Božje.

Započeo sam je vatreno moliti i zazivati svim naprezanjem čitavog svog duhovnog bića. U toj sam molitvi izlio svu tugu moje još nemirne duše.

Činilo mi se, kao da po licu Majke Božje tiho cure suze, suze za mene, grješnika.

Kijevo — Pečerski samostan.

Ne znam koliko sam vremena boravio u ovom zaista svetom mjestu. Ali stalno znam i pamtim jedno.

Kad sam se podigao i bacio zadnji i zahvalni pogled na lik Majke Božje osjetio sam divni mir i olakšanje. Razumio sam da odsele imam jedno novo i sigurno utočište, kud ću dolaziti u teškim časovima mog života.

I ovaj je divni katolički hram postao i za mene više nego rodni.

*

U ovim danima dubokih razmišljanja mnogo sam se puta povraćao mišlju na svoju sestru Sofiju, koja je živjela u dalekoj Poljskoj. Ona je proživjela jednu burnu sudbinu. Jedva ostavivši školsku klupu, osjećala je dozivanje predaka, koji su dugo živjeli u Poljskoj, i otišla

tamo na stalno stanovanje. Ovdje je uzela živo i aktivno učešće u društvenom životu ove zemlje i potpuno se spajala s poljskim stanovništvom. Za vrijeme svjetskog rata, borila se je za poljsku nacionalnu misao u redovima poljskih legionara. Poslije se junački borila protiv boljševika, koji su ugrožavali Poljsku. Bila je jedna od najbližih saradnika glasovitog poljskog maršala Pilsudskog.

Još u zoru svog zanosa za poljsku nacionalnu ideju, prešla je moja sestra na katolicizam.

Sastanak ruskog kneza Svjatoslava sa grčkim carom Cimishijom (X stoljeće).

(Starinska slika)

Uvijek sam visoko cijenio ustrajnost u njezinom uvjerenju i njezinoj religioznoj odluci. Ipak mi se činilo, da je ova odluka oslabljena i umanjena u svojem značenju, jer ona nije preko katolicizma ušla u srž poljske nacionalne misli, nego preko nacionlanog zanosa u katolicizam. I stalno mi je bilo žao, što je ovaj prelaz imao kod nje samo neki nuzgredni značaj. On je za nju bio važan ne samom sebi, nego kao način da bi se i po vjeri mogla sjediiti s poljskim narodom.

Ja nijesam htio ići ovim putem. Brižljivo sam udaljivao iz svojih religioznih pobuda svaki politički motiv. Pače mi se činilo, da ovi motivi samo mogu potamniti jasnost i čistoću religioznog osjećanja, koje je zanosilo za katolicizam.

*

Gotovo pola godine je trajala moja priprema za prelaz u krilo svete katoličke crkve. Kroz to sam vrijeme vatreno molio i pažljivo čitao duhovno i relegiozno štivo. S osobitom sam marljivošću i po-

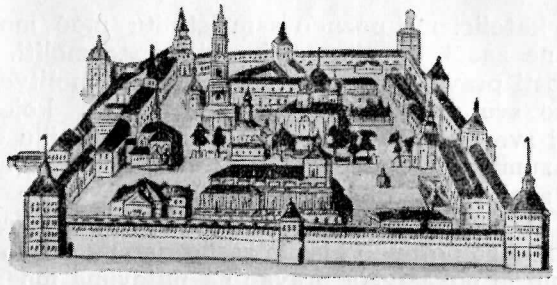

Trojicko-Sergijevska Lavra.

(Starinska slika)

božnim ushitom čitao, osim Svetog Pisma, djelo Tome Kempenca »Nasleduj Krista«. Od ovog je vremena ova zlatna knjižica postala stalni »vječiti suputnik« moga života. Ponovno sam s večim zanosom čitao glasovito djelo Vladimira Solovjeva »Rusija i općenita crkva«, koje je prožeto s tolikom ljubavlju prema katolicizmu. Napokon sam rado proučavao povijest katoličke crkve. Ona mi je pružila mnogo skupocjenog materijala u duhovnom pravcu, proširila moj umni horizont i beskrajno me obogatila poučnim primjerima katoličke duhovnosti i katoličke svetosti.

I kad su došli proljetni dani 1934. godine, činilo mi se da sam već primljen....

Pobožno moleći, stupio sam 12. ožujka 1934. u katoličku kapelu biskupskog sjemeništa u Dubrovniku. Ovdje je, po neiskazanoj milosti Božjoj, bio posvećen moj prelaz u krilo svete katoličke crkve, moj povratak na vjeru mojih predaka. I kad sam poslije toga ostavio

ovaj Božji hram, shvatio sam i osjetio da sam prvi put u svom životu zaista u punini srećan.

*

Neizmjerno je blago, koje sam stekao, u svom prelazu na katolicizam, za svoj duhovni život.

Prije svega našao sam veliki mir duši, i to u punom značenju ovih riječi. Prelistavajući prošlost strane povijesti mog života, uvjeravam se, da sam većinu dana provodio u stalnoj uzbuni. Sada je ona iščezla, potpuno rastopljena u nepomućenom duševnom miru.

Samo u katolicizmu poznao sam istinitu moć molitve k Bogu. Naravno to ne znači, da nijesam i ranije znao moliti. Nego sam se sada po milosti prave vjere, oboružao snagom molitve. I samo sam sada upoznao svu veličinu mističnog iskustva, koje u katoličkoj molitvi znači sve veći uspon prema posljednjem cilju čovjeka-Bogu. Sada sam razumio, što znači hodati pred Bogom. Shvatio sam kako je potrebno svako naše djelo i svako kretanje naše duše složiti i koordinirati sa zapovijedima našeg Gospodina. I sada više nijesam samo osjećao, nego potpuno i jasno raspoznao milostivo vođenje ruke Božje, koja mi je pokazivala pravac na putevima moga života.

Ali katolicizam znači za mene još nešto više. Katolicizam mi je dao mogućnosti, da se duboko uvjerim u spasonosno molitveno dozivanje: »Gospodine, budi volja Tvoja...« I koliko je nepotrebnih sumnja i oštrih uzbuna otišlo bez traga pri ovoj prostodušnoj spremnosti, potpuno sebe predati u ruke Božje.

Istodobno s ovim predanjem u volju Gospodinovu izgubio se strah od smrti, koji ne pozna istiniti i pobožni katolik. O, koliko me je puta, u goruću brizi za sudbinu moje duše, morila u prošlom životu, plašljiva misao i riječ: »Smrt«! Kako sam često bio primoran da izdržim jednu gluhu unutrašnju borbu, kad bih se opraštao s pokojnikom ili kad bi dolazio i odlazio s groblja. A sada, postavši katolik, pratim dan s molitvom za dobru smrt, pa mirno čekam svaku noć, u kojoj imam otići u vječnost.

Ali ne samo da misli o smrti napunjaju moje dane, nego još više misli o životu. I u tome vidim da je katolicizam religija života, djelatnosti i rada. To je religija, u kojoj se stalno napreduje. Doprinos ove religije našemu duhovnom rastu je neizreciv, jer nam

svaki dan donosi novih duhovnih briga, a s njima i novih duhovnih pobjeda i uspjeha. U katolicizmu je doista svaki dan prožet duhovnom i nepoznatom novošću.

A sada, kao svršetak još nekoliko zadnjih riječi.

Četrdeset godina mog života posvetio sam uzvišenom poslu oko slavenske duhovne uzajamnosti. Služio sam toj zadaći na književnom polju, kao prevodilac hrvatskih, srpskih, slovenskih, bugarskih, poljskih i čeških pjesnika — i to na ruski jezik. Za nju sam radio i

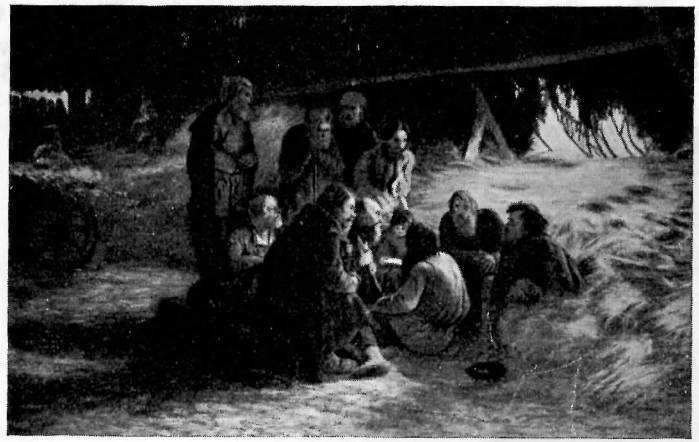

Ruski seljaci.

na službeničkom polju i kao sveučilišni profesor na katedri povijesti slavenskih književnosti. Njoj također služim i sada svojim iskustvom predavača u korist hrvatske duhovne omladine.

A trideset godina prije, izdavajući knjigu mojih prijevoda u stihovima i to »Slavenski pjesnici«, popratio sam ju s jednom kratkom posvetom:

Ja posvjašćaju etot trud
Želannym dnjam objedinenja.
Nedolgo ždatj — oni pridut:
My vsje jedinoj cjepi zvenja...

Ja vjerju, — bratskaja ljubovj
Pomožet nam v bezkrovnom sporje,
I vsje ručji soljutsja vnovj
V jedinom vseslavjanskom morje.«

Što u prijevodu znači:

»Ja posvećujem ovaj rad željenim danima ujedinjenja. Ne treba ih dugo čekati: oni će doći, jer smo mi svi kolutići na jednom lancu.

Ja vjerujem da će nam bratska ljubav pomoći u ovom sporu bez prolijevanja krvi, i da će se svi potočići sliti u jedno sveslavensko more.«

I sada, poslije trideset dugih godina, još sam uvijek uvjeren u veliku snagu djelovanja uzajamne slavenske bratske ljubavi. Ali

Margarita R. v. Stein.

sad mogu da ovu moju misao potkrijepim ovim uvjerenjem.

Ja vjerujem, da će ovo bratstvo slovenskih plemena i naroda biti ostvareno samo na temelju ujedinjenja crkava — katoličke i pravoslavne. A za ovaj željeni konac velikog djela svetih slavenskih apostola Ćirila i Metoda neumorno se moli sveta katolička crkva.

Zajedno sa njom za to molim Gospodina Boga i ja. I za mene, starog prijatelja Slavena, bila bi najveća sreća, ako bi mogao doživjeti ostvarenje istinskog bratstva slavenskih naroda i to pod zaštitom ujedinjenih crkava — katoličke i pravoslavne.

*

Ne mogu odložiti pero i zatvoriti ove strane, koje sam napisao, ne zahvalivši Gospodinu Bogu za još jednu od mnogobrojnih i velikih milosti, kojima me je On obdario u toku moga života.

I neka mi se ne zamjeri na i odveć ličnom karakteru ovoga, što ću sada napisati.

U mnogom je pravcu bio težak i trnovit moj život, isto kao što je težak i trnovit bio moj put u krilo istinite crkve.

A u ovom životu i na tom putu Gospodin mi je poslao blago, i to u osobi vjerne moje suputnice, moje žene.

Ona je djelila sa mnom sve moje radosti i tuge. Ona je slijedila za mnom u svim mojim religioznim traženjima. Napokon, ona je zajedno sa mnom i gotovo istovremeno upoznala radost općenja s Bogom u istinitoj svetoj katoličkoj crkvi.

I završavajući ove retke, ja uzdižem moju vatrenu zahvalnost Bogu za ovu milost prijateljski iskrenog i milog suputništva, koje mi je poslao.

O PISCU OVE KNJIGE*

Veoma je interesantna povijest ili bolje psihologija starih i modernih konvertita. O tome su u Francuskoj, Engleskoj, Njemačkoj i Italiji napisane čitave knjige, počev od »Ispovijesti« sv. Augustina sve do danas. To je jedna od najljepših stranica moderne apologije katoličke Crkve.

Nas pak posebno zanimaju ruski konvertiti. A imamo ih, Bogu hvala, priličan broj. Zaufano se pak nadamo, da će ih u skoroj budućnosti biti još više. Otrag dvije godine (1938.) izdao je »Apostolat sv. Ćirila i Metoda« u Zagrebu po svom običaju »Misli za govor na blagdan sv. Ćirila i Metoda« t. j. »Potreba i korist molitve za sveto sjedinjenje«. U toj brošurici urednik i duša »Apostolota Ć. i M.«, neumorni Msgr. Dr.

* Prenosimo ovdje iz sarajevskog »Katoličkog Tjednika«, br. 5. od 4. veljače ov. god. iscrpljivo informativan članak o prof. Sergiju Vl. Štejnu, što ga je prigodom četrdesetgodišnjice njegovog književnog rada napisao dubrovački kateheta don Spasoje Fabris. Imajući tako do sebe pregled života i rada ovog ruskog obraćenika, čitatelji ove knjige moći će lakše i s boljim shvaćanjem pratiti taj njegov »put k Bogu«. To je uostalom u osnovi onaj isti put, kojim su već ispred prof. Štejna išli mnogi drugi ruski obraćenici kojih životopise sa neobično velikim poznavanjem izvora i prilika, ali sa još mnogo više predanosti i ljubavi, on sam posljednjih ovih godina obrađuje po raznim hrvatskim časopisima. Na te dakle konvertite nadovezuje se i prof. Sergije Vl. Štejn neposredno i čvrsto. To je onaj znani iskonski put duše ruskih intelektualaca k istini i svijetlu. Pa i onda,, kad je tim putem ići i opasno i teško... Kad se mnogošta ljudsko bolno kida i lomi... No i prof. Štejn, kao i svi oni drugi, uvjeren je, da u temelje naše suradnje s Božjim

Kamilo Dočkal, kanonih zagrebački, sabrao je nekoliko (8) primjera iz najnovijeg vremena baš ruskih konvertita Tu on zgodno piše: »Kako divnih primjera obraćenja i sjedinjenja čitamo iz sred pravoslavne Rusije! Nema staleža tako ugledna, gdje ne bi milost Božja našla odabranih duša. Mi nalazimo krasnih primjera obraćenja među diplomatima, vojnicima, upravnim činovnicima, profesorima, svećenicima, pa i među najodličnijim damama ruskog pravoslavnog društva« ... »Bit će dobro, da ogledamo primjere takvih obraćenja, Oni će nam uliti veliko pouzdanje u milost Božju. Mi ne možemo ništa, ali milost Božja može sve.«

»Apostolat C. i M.« dobro bi učinio, da opet izdade i drugu seriju ruskih konvertita. — »Gospina Krunica«, što je izdaju oo. Dominikanci u Zagrebu, donosila je kroz cijelu prošlu godinu 1939. »Moj put k Bogu« — Vjerske uspomene ruskog konvertita prof. S. Vl. Štejna, a isti časopis počeo je donositi s prvim brojem o. g. »Povijest moga obraćenja sa pravoslavlja na katolicizam« od poznate ruske književnice Nadežde Lappo-Danilevske. Ove dvije autobiografije zaslužuju da budu posebno otisnute da se što više raširе, osobito u pravoslavnim krugovima. One poniru iz dubine najtajnijih zbivanja u ljudskim dušama, jednostavno, ali duboko pričaju povijest svoje duše i svoj odaziv Božjem pozivu kroz razna lutanja. Ova mala digresija nek nam posluži kao uvod u jubilej 40-godišnjice književnog rada konvertita prof. Sergja Vladimirovića Štejna, koju je proslavio 20. siječnja u Dubrovniku, sasma tiho i skromno.

Godine 1935. izašla je u Dubrovniku malena knjižica od 20 stranica, u kojoj je prikazan ukratko književni rad ovoga neumornog trudbenika na književnom polju. Uza sve neprilike, kušnje i nepogode, što ih je morao da pretrpi, nije nikad odložio svoga pera, niti

pozivom i s njegovom milošću treba srčano i radosno bez kolebanja položiti upravo ono, što nam je najintimnije i najmilije. Ali predragocjena nagrada svima njima za sve prinesene žrtve jest uvjerenje, da su oni Božji suradnici u jednom tako svetom djelu, i nada da su pioniri nečega što ima tek da dođe. Ta nada, kao sveta daleka vizija, ispunja cijelo biće svih ovih tako visokih i dobrih Božjih optimista. Još dakako nije čas, da se dade zaokružen prikaz obraćeničkog lika prof. Štejna. Taj lik iako u svojoj osnovnoj koncepciji i obratu strogo diferenciran i definitivan, prima i primat će iz aktuelne okoline i iz suvremenih događaja tolike detalje i nuance, po kojima će postajati, uza svu složenost, sve karakterističniji i individualniji, a dosljedno zanimljiviji. Zasad ćemo istaći samo to, da mi Hrvati možemo biti napose radosni i Bogu zahvalni, što je jedna Bogom tako odabrana duša doživjela katarzu svoje duhovnosti u našoj domovini. I to definitivno upravo na klasičnom dubrovačkom tlu, koje je u historiji i u kulturi veliko upravo zato, jer je i u vjeri bilo veliko. Naklada **»Istina«.**

pao u očaj, već se junački pouzdaje u Providnost Božju, dalje radi i ide smjelo teškim i doista u mnogočem — kako sam kaže, — trnovitim putem svog života.

Do ovog prijelaza u krilo katoličke Crkve 12. III. 1934. on neumorno radi na upoznavanju i zbližењu Rusa sa južnim Slavenima. Zato još u mladim danima prevađa na ruski ponajljepše pjesme srpskih, hrvatskih i slovenskh pjesnika, te 1908. izdaje knjigu »Slavenski pjesnici«, prvu u Rusiji takove vrsti. A sve je kod njega toj ideji pogodovalo. Još u kući svoga oca često je sretao poznatog ruskog mislioca Vladimira Solovjeva, koji je često dolazio do našeg Strossmayera, kao i velikog našeg filologa Vatroslava Jagića. Crnogorski knjaz Nikola I. lično je hotio da u Petrogradu upozna 1908. prevodioca svojih pjesama. Na Petrogradskom historijsko-filološkom fakultetu rado je slušao predavanja iz slavistike svih ruskih profesora — prijatelja južnih Slavena.

U tu svrhu rado prima službu generalnog tajnika Drž. ruskodunavskog parobrodarskog društva e da tako stupi u življi kontakt s južnim Slavenima. Zatim kao kustos »Puškinovog doma« u Petrogradu« služi on stalno svojoj miloj ideji, pa, kad je 1919. morao bježati iz Rusije pred bijesom boljševika, u Dorpatu (Tortu) u Estoniji prima na sveučilištu službu docenta povijesti slavenske književnosti, gdje postaje prvi pionir toga predmeta i nakon 10 godina polaže doktorske ispite za katedru slavenske filologije, u svibnju 1928. Zatim prelazi u Letoniju, u grad Rigu, gdje se zadržava tri godine i tu izdaje svoju radnju »Puškin mističar«. Godine 1931. dolazi u našu državu i surađuje u raznim časopisima mnogim člancima o odnošaju južnih Slavena s Rusijom. Sijelo mu je u Dubrovniku, gdje 1934. doživljuje značajan datum svoga života — postaje sin katoličke Crkve. Od toga doba posvećuje on svoje pero proučavanju odnošaja Rusije sa katoličkom Crkvom i posebno obrađuje životopis ruskih konvertita te postaje više religiozni književnik i trudbenik, jer u filozofskim tečajevima dominikanskog učilišta u Dubrovniku predaje on uz ruski jezik još i novi predmet: »Povijest ruske religiozne filozofije«.

Zanimljivo je pratiti njegov rad na religioznom polju kroz ove zadnje četiri godine. Napisao je oko dvadeset, što većih i raznih manjih biografija i rasprava, od kojih su neke posebno otisnute. Evo ih redom: »Sv. Franjo Asiški i Rusija« (»Nova Revija«, Makarska 1936. I.) — »Vladimir Solovjev« (»Duhovni Život«, Zagreb 1936. II.) — »Knez Aleksandar Volkonskij« (»Duhovni Život« 1936. III.) — »Jedan ruski konvertit: O. A. Zjerčaninov« (»Duhovni Život«, 1936. IV.) —

»Katolicizam u ruskoj književnosti« (»Duhovni Život«, 1936. VIII.) — »O. Nikolaj Tolstoj« (»Duhovni Život« 1937. I.) — »Ivan Dejbner« (»Duhovni Život« 1937. V.) — »Ideolozi ruskog pravoslavlja« (»Duh. Život«, 1937. VIII.) — »Dostojevski i katolicizam« (»Duh. Život« 1938. I.) — »Sv. Toma Akvinski i Rusija« (»Kalendar Gospine Krunice« 1938.) — »Dva ruska konvertita: Mihajlo D. Žerebcov i O. Jevstahij A. Susalev« (»Dhuovni Život« 1938.) I.) — »Od profesorske stolice do samostanske ćelije« (»Duhovni Život« 1938. II.—IV.) (otisnuto i posebno) — »Dominikanci u Rusiji« (kronološki materijal) (»Kalendar Gospodine Krunice« 1939.) — »Puškin i njegov odnos prema religiji i katolicizmu (»Duhovni Život« 1939. I.) — »Obraćenje kneza Ivana Gagarina« (»Duhovni Život« II.—VIII.) — »Florentinska unija« (»Duhovni Život« 1939. V.) — »Moj put k Bogu — Vjerske uspomene« (»Gospina Krunica« 1939. I.—XII.) — Vladimir Solovjev (crtice za njegovu karakteristiku) (»Duhovni Život« 1940. I.).

Kako se iz ovog popisa vidi, prof. Štejn neumorno radi, a ima još u pripremi mnogo više sličnih radnja. Kako sve Ruse uopće, tako i profesora Štejna osobito zanima mistika. On je taj predmet dobro proučavao prije iz raznih izvora ,a sada iz kršćanskih — katoličkih djela. I sva njegova djela odišu dubokom psihologijom i kršćanskom mistikom, a uz to i poezijom, pak se veoma rado čitaju, jer su i poučna i zanimljiva.

Zaufano se nadamo, da će ovaj drugi period života prof. Štejna biti dosta obilan na religioznom literarnom polju. U to ime neka ga Bog poživi i neka ga Providnost Božja vodi svojim putem u radu na spasenju duša!

Don Spasoje Fabris.

SADRŽAJ:

Misli na putovanju 3
Zov predaka 7
Djetinjski doživljaji 10
Dječaštvo 18
Studentsko doba 27
Pod okriljem čudesne Božje moći 36
O smrti 47
Misli o pravoslavlju 57
Kod evanđeoskih kršćana 68
Babtisti 76
Na pragu istinite crkve 83
U luci spasa 93
O piscu ove knjige 103